

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇANAKKALE İLİ AYVACIK YÖRESİ HALI VE KİLİMLERİ

SEDA ÇİÇEK

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. ENGİN BEKSAÇ

EDİRNE 2010

Tezin Adı: Çanakkale İli Ayvacık Yöresi Halı Ve Kilimleri

Hazırlayan: Seda ÇİÇEK

ÖZET

Çanakkale ilinin Ayvacık ilçesi halı ve kilim dokuma sanat bakımından, Batı Anadolu Bölgesinde önemli bir merkez konumundadır. Çoğu kaynakta, Bergama Yöresi Halı Grupları içinde değerlendirilen Ayvacık Halıları, karakteristik özelliklere sahiptir. Ayvacık yöresinde Yörük ve Türkmen kesimi (konar-göçer halk) tarafından dokunmaktadır.

Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu Döneminde, Orta Asya'dan dönem dönem göç eden Yörük ve Türkmen grupları, boy ve kabileler halinde Anadolu'ya dağılmışlardır. Bu topluluklar siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı zaman zaman yer değiştirmek zorunda kalmışlardır. Batı Anadolu'ya Kazdağı eteklerine yerleşen konar-göçer topluluklar Orta Asya'dan getirdikleri dokuma geleneklerini de devam ettirmişlerdir.

Dokumalardaki desen ve renk kompozisyonları, günümüze, çok fazla değişikliğe uğramadan nesilden nesile aktararak ulaşabilmiştir.

Ayvacık Yöresinde, halı dokumacılığının tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte, ünlü Alman ressamın tablolarındaki halı tasvirleri ile benzerliklerinden dolayı 15.yy olarak kabul edilmektedir.

Araştırmada, Ayvacık Yöresi Halı ve Kilimlerinde kullanılan motiflere göre tipolojiye gidilmiş ve sembolik anlamları ile birlikte ele alınmıştır.

Ayvacık Yöresinde Halı ve Kilim dokuyuculuğu, 20.yy'ın ortasında neredeyse terk edilmiştir. Ayrıca yörede dokunan halılarda kullanılan yünler kimyasal boyalarla boyanmaya başlanmış ve doğal boyar maddelerle yün boyama terk edilerek unutulmuştur. Üç ilme sistemiyle dokunmuş olan bu halılar kaba görümlü ve kalitesizdir. 1980 yılından sonra DOBAG Projesi ile yörede halı dokuyuculuğu tekrar yaygınlaştırılmış ve doğal boya ile boyama teknikleri dokuyuculara tekrar öğretilerek neredeyse unutulmaya yüz tutmuş bir sanatın tekrar

uygulanmaya başlanmasına teşvik edilmiştir. Dokuyucular DOBAG Projesi sayesinde bir kooperatif üyesi haline getirilmiş ve dokunan halılar orta kalitenin üstüne çıkarılmıştır. Bu kooperatif sayesinde dokuyucuların dokudukları halılar Avrupa 'ya ihraç edilmeye başlamış ve yöre halılarına talep büyük ölçüde artmıştır.

Yöre halılarında genellikle geometrik desenler kullanılmıştır. Soyutlaştırılmış çiçek ve bitki motifleri ile birlikte stilize edilmiş hayvan figürleri geometrik bir üslupla halılarda zengin bir kompozisyon oluşturmuştur.

Yöre halıları, hayvan figürlü halılar grubuna örnek gösterilebilecek modellerle birlikte, 3.ve 4. Tip Holbein Grubu halılara benzer karakteristik özellikler taşımaktadır. Ayrıca yöre halıları kullanılan desenler ve renkler bakımından Kafkas halıları ile büyük benzerlik göstermektedir.

Günümüzde özgünlüğünü çok fazla kaybetmeden dokunan Ayvacık halılarında, son yıllarda alıcının isteği üzerine renk ve desen değişiklikleri görülmeye başlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Halılar, Kilim, Çanakkale- Ayvacık, Dokumalar, Yörükler, Türkmenler

Name of Thesis: Çanakkale Province Ayvacık Zones Carpet and Rugs**Prepared by: Seda ÇİÇEK****ABSTRACT**

The art of weaving carpet in Ayvacık in Çanakkale is important in the Western Anatolian carpet sector. The Ayvacık carpets that have been evaluated in the Bergama Area Carpet Groups have their own characteristics in the sources . And the carpets are woven by of the nomads Yörüks and Türkmens.

Yörük and Türkmen groups in the Seljuks and Otoman Empire that have been migrate from the Middle Asia spread as clans and tribes, to Anatolia. These societies had to migrate because of political and economical problems. The nomadic societies who have been settled on the skirts of Kazdağı were continued to their traditional weaving habits from central Asia.

The motifs and color compositions of the carpets havent't changed more and kept their originality.

Although the history of the carpets is not known exactly, it is thought as 15th century because of the similarities to the carpet depictions of the German painters.

In the research, the motifs of the carpets were typed according to the Ayvacık Distinct Carpets and Kilims and they were evaluated by their symbolic meanings.

Weaving the carpet and kilim in Ayvacık was almost rarely seen in mid 20th century. The wools used in weaving were ignored and forgotten.

These carpets woven by means of the three-loop technique seem coarse. After 1980, with DOBAG Project, carpet production revived again. The weaver have also been made a member of cooperative and the quality of woven carpets have been bettered. By this cooperative, the carpets have been exported to Europe and the popularity of Ayvacık carpets have risen.

In these carpets, generally, the geometric motifs were used. The Abstracted flower and plant motifs and stylzed animal figures were given in the geometrical figures and this constituted a highly rich composition.

The carpets have some common characteristics with in the animal figured carpets and 3.-4. Type Holbein Group carpets. Besides, these carpets are very similar to Kafkas carpets in terms of colors and motifs.

The Ayvacık carpets which haven't lost their originality have some changes in colors and motifs to demand recently.

Key Words: Carpets, Rug, Çanakkale- Ayvacık, Weavengs, Yörüks, Turkomans

ÖNSÖZ

Bir milletin kültürü geçmişten gelen maddi ve manevi değerler bütününden oluşur. Türk kültüründe önemli bir yere sahip halı ve kilimler yüzyıllardan beri evlerimizin ve camilerimizin vazgeçilmez eşyası olmuştur. Müzelerde de en nadide eserler olarak yerlerini almışlardır. Bu çalışmanın konusu olan Ayvacık Yöresi Halı Ve Kilimleri, Batı Anadolu Halıları grubu içinde önemli bir yere sahiptir.

Ayvacık yöresinde dokunan halı ve kilimler ayrı ayrı incelendikten sonra halılarda görülen renk desen ve biçim özelliklerini dikkate alarak açıklamaya çalıştım. Uzun yıllar yörede dokumacılık terk edilmiş ise de 1980 yılından sonra teşvik edici projeler ile yeniden canlanmaya ve gelişmeye başlamıştır. Yöredeki dokuyucular, dokudukları motifin anlamlarını ve isimlerini bilmemektedirler.

Araştırmam sırasında yöre halkından yakın bir ilgi ve destek gördüm dokuyucuların yaptıkları işten ve işlerine olan ilgiden büyük bir zevk aldıklarını gözlemledim.

Böylesine zevkli bir konuda araştırma yapmama vesile ve yardımcı olan sayın hocam, Prof. Dr. Engin BEKSAÇ' a, Ayvacık Belediye Başkanı Sayın Ünal ŞAHİN Bey'e, çalışmalarım için imkân veren, Ayvacık Kaymakamlığında görevli, değerli ağabeyim Ali ÖZKAN'a, Rahmetli Hocam Uzm. Ahmet SİPAHİOĞLU ve yardımlarını esirgemeyen yöre halkına sonsuz teşekkürler ediyorum.

Seda ÇİÇEK

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	III
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VI
LEVHALAR LİSTESİ.....	VIII
ÇİZİMLER LİSTESİ	X
I.GİRİŞ.....	1
A. HALI VE KİLİMİN TARİHÇESİ	1
a) Halının Tarihçesi	1
b) Kilimin Tarihçesi.....	7
B. ANADOLU'DA HALI VE KİLİM SANATI.....	10
a) Anadolu'da Halı Sanatı	10
b) Anadolu'da Kilim Sanatı.....	12
II. ÇANAKKALE AYVACIK YÖRESİ HALI VE KİLİMLERİ.....	15
A. AYVACIK İLÇESİNİN COĞRAFİ KONUMU.....	15
B. AYVACIK İLÇESİNİN TARİHÇESİ	17
C. AYVACIK HALILARI	21
a) Ayvacık Halılarının Özellikleri Ve Gelişimi.....	21
b) Ayvacık Yöresi Halı Tipleri	27
1.Beratlı Halı (Şeytan Tırnağı).....	27
2. Altın Tabak	28
3. Elekli Halı	29
4. Turnalı Halı	31
5. Cami Halısı	32
6. Oklu Halı.....	33

7. Nar Budak Halı	34
8. Kozaklı Halı (Yeşil Bacak, Kıvrımlı Elek)	34
9. Yıldızlı Halı.....	35
10. Karasulu Seccade (Üzümlü, Lambalı)	35
11. Sarıbaş Seccade	36
12. Güğümlü Seccade	37
13. Karabudak Seccade	37
14. Türkmen Gülü Desenli Halı	38
D. AYVACIK KİLİMLERİ.....	38
a) Ayvacık Yöresi Kilim Dokumaları Ve Tarihi Gelişimi	38
b) Ayvacık Yöresi Kilim Dokuma Çeşitleri	40
2. İliksiz Kilimler	41
2.1. Güzüğü Kilim (Çuval).....	41
2.2. Goraf - Çıbık Kilim	42
2.3. Kırmızı Kilim	42
3. Kilim ve Cicim Tekniklerinin Kuşaklar Halinde Dokunduğu Kilimler.....	43
3.1. Tırnak, Pul, Yıldız Motifli Kilim	43
4. Kilim ve Zili Tekniklerinin Dönüşümlü Olarak Kuşaklar Halinde Dokunduğu Kilimler	44
4.1. Gırla Kilim.....	44
4.2. Goca Kilim	44
4.3. Hamaylı Kilim.....	45
4.4. Kabak İçi Nakışlı Kilim	45
III. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	47
IV. BİBLİYOGRAFYA.....	50
HARİTALAR.....	54
ÇİZİMLER.....	56
LEVHALAR	68

LEVHALAR LİSTESİ

- Levha – 1 Pazırık Halısı
- Levha – 2 Hans Holbein Tablosundaki Bergama Halısı Tasviri
- Levha –3 Lorenzo Lotto'nun Tablosundaki Bergama Halısı
- Levha – 4 Dobak Süleyman Köy ve Çevre Köyleri Kalkındırma Kooperatifi Binası
- Levha – 5 Bernat Mortorell'in "Saint Petar Alter İsimli Tablosu
- Levha – 6 Beratlı Halı
- Levha –7 Altın Tabak Hal
- Levha – 8 Altın Tabak Halınının Tabak Motifi
- Levha – 9 Altın Tabak Halınının Zemininde Yer Alan Üçgen Motifi
- Levha – 10 Elekli Halı
- Levha – 11 Elekli Halı Madalyonu
- Levha – 12 Elekli Halı Modeli
- Levha – 13 Çarklı Elek Halı
- Levha – 14 Çarklı Elek Halınının Madalyonu
- Levha – 15 Turnalı Halı
- Levha – 16 Cami Halısı
- Levha – 17 Oklu Halı
- Levha – 18 Nar Budaklı Halı
- Levha – 19 Nar Budaklı Halınının Ana Motifi

- Levha – 20 Kozaklı Halı
- Levha – 21 Yıldızlı Halı
- Levha – 22 Karasulu Halı (İ. H. Güngör, 1984)
- Levha – 23 Sarıbaş Seccade (İ. H. Güngör, 1984)
- Levha – 24 Güğümlü Halı (İ. H. Güngör, 1984)
- Levha –25 Karabudak Seccade
- Levha – 26 Türkmen Gülü
- Levha –27 Ferdalı Kilim
- Levha – 28 Güzüğü Kilim (Çuval)
- Levha – 29 Kırmızı Kilim
- Levha – 30 Tırnak, Pul, Yıldız Motifli Kilim
- Levha – 31 Gırla Kilim
- Levha – 32 Goca Kilim

ÇİZİMLER LİSTESİ

- Çizim – 1 Elekli Halı Madalyonu (İ. H. Güngör, 1984)
- Çizim – 2 Turnalı Halı Madalyonu (İ. H. Güngör, 1984)
- Çizim – 3 Oklu Halı Madalyonu (İ. H. Güngör, 1984)
- Çizim – 4 Nar Budak Halı Motifi (İ. H. Güngör, 1984)
- Çizim – 5 İnce Su Desenleri (İ. H. Güngör, 1984)
- Çizim – 6 kalın su Desenleri (İ. H. Güngör, 1984)
- Çizim – 7 Kalın Su Desenleri (İ. H. Güngör, 1984)
- Çizim – 8 Kalın Su Desenleri (H. Güngör, 1984)
- Çizim – 9 Kalın Su Desenleri (İ. H. Güngör, 1984)
- Çizim – 10 Güzüğü Kilim Deseni (B. Deniz)
- Çizim – 11 Tırnak, Pul – Yıldızlı Kilim Deseni (B. Deniz, 1998)
- Çizim – 12 Gırla Kilim Deseni (B. Deniz, 1998)
- Çizim – 13 Goca Kilim Deseni (B. Deniz, 1998)
- Çizim – 14 Hamaylı Kilim Deseni (B. Deniz,1998)
- Çizim – 15 Yarım Kabak İçi Nakışlı Kilim Deseni (B. Deniz, 1998)
- Çizim – 16 Kabak İçi Nakışlı Kilim Deseni (B. Deniz, 1998)

I.GİRİŞ

A. HALI VE KİLİMİN TARİHÇESİ

a) Halının Tarihçesi

Halının başlangıcı hakkında net bir tarihi bilgi yoktur. Türk Halıcılığı, Orta Asya'da başlamıştır. Halı sanatı günümüze yöreden yöreye kültürden kültüre değişiklikler ve yenilikler göstererek gelmiş olsa da asıl karakterinden çok fazla bir şey kaybetmemiştir.

Göçebe topluluklar, doğal şartlardan dolayı doğal ihtiyaçları nedeniyle keçe yaygılar ve hayvan postlarını kullanma ihtiyacı duymuşlardır. Bu yaygılar zamanla çeşitlilik ve gelişmeler göstermiş; halı, kilim, zili, sumak, cicim v.s gibi dokumaların ortaya çıkmasına öncü olmuştur. Hayvancılık bu toplulukların geçim kaynaklarını oluşturan en önemli unsurdur. Hayvanlarını otlatılmak için uygun yerlere mevsimsel göçler yapan bu gruplar, ellerindeki malzemelerle ihtiyaçlarını karşılamak için keçe kılı ve koyun yününden hafif, taşınabilir eşyalar yapmışlardır. Çamaşırlarını saklamak ve göç sırasında taşımak için çuval, yastıklar, minderler, yaygılar, yiyeceklerini saklamak için torbalar v.s gibi eşyaları kendileri üretmişlerdir. Keçe, Orta Asya'da çadır dış örtüsü, iç örtüsü hem yaygı hem de süsleme malzemesidir.

Halı ve kilim Orta Asya'da çadırları süsleyen ve günümüzdeki karşılığı âdeta bir mobilya görevi gören unsurlar olması ile birlikte, o çadırın refah seviyesini göstermektedir. Bu tarz yaklaşımlar günümüzde Anadolu' da devam etmektedir. Evdeki mobilyanın ihtişamı zenginlik göstergesi olarak sayılmaktadır.

Halıcılık hakkında en eski bilgiler, Yunan kaynaklarında doğunun lüksü olarak tanımlanan kıymetli yer halıları ile ilgilidir.¹ Bahsedilen bu halıların düğümlü halı olup olmadığı tam olarak bilinmemektedir.

¹ Şenay CANER, *Kula Demirci Ve Gördes Halılarında Form Ve Anlam Sorunu*,(Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ve Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) , Edirne, 1996, s, 4

Bilinen en eski düğümlü halı, **Pazırık Kurganı'ndan** çıkarılan halıdır. Prof. **Rudenko** tarafından, 1947 – 1949 yılları arasında Altay Dağları, **Pazırık** mevkiinde yapılan kazılar sırasında ortaya çıkarılmıştır.(Levha – 1) 5. kurgandan çıkarılan bu halının asırlar boyunca oldukça sağlam bir şekilde gün yüzüne çıkarılmasının sebebi, kurganın içine dolan suyun buzullaşması sayesinde olmuştur. Kesin bir tarihlendirme yapılamayan bu halı M.Ö. 2. 3. ve 5. yy. arasına tarihlendirilmektedir. Halı **Türk Düğümü** ile 183 x 200 cm ölçülerinde dokunmuştur. Halının kime ait olduğu hakkında çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Halının Asya Hunları'na ait olduğu kabul gören bir görüştür. **Leningrad Ermitaj Müzesi'**nde korunan ve sergilenen halı da yer alan motiflerin özellikleri, aynı kurgandan çıkan koşum takımları ve ağaç üzerine yazılmış yazılardan dolayı, Hun Türkleri ile bağlantılı olduğu kanısına varılmıştır. Halı tarihlendiği devirlere göre şaşırtıcı bir kaliteye sahiptir.

Pazırık Halısı'nın bulunmasından sonra halı sanatı açısından Doğu Türkistan' da ele geçen halılara kadar uzun bir zaman boşluğu vardır. **Sir Aurel Stein** tarafından, *Pazırık halısının bulunmasından 45 yıl önce 1906 – 1908 yıllarında, Doğu Türkistan'da lou-lan kuyu mezarında ve lop-nro'da bir Budist tapınağında yapılan kazılarda, halı parçaları bulunmuştur.*² M.S. III. ve VI. yy.'ları arasına tarihlenen bazı küçük düğümlü halılar, uzun yıllar sonra Batı Türkistan'da bulunmuştur.

1913 yılında, Turfan Bölgesi'nde, Almanlar tarafından yapılan kazılarda, bir tapınağın odasında bulunan halıların, Göktürklere ait olduğu tespit edilmiş ve M.S. V.– VI. yy.lara tarihlendirilmiştir.

Yapılan araştırmalara, ele geçen belge ve bulgulara göre Türk topluluklarında halı, sadece bir örtü ve yaygı malzemesi olarak değil ayrıca taht malzemesi olarak da kullanılmıştır.

1935 yıllarında **Fustat'da Lamm** tarafından yapılan kazılarda birçok halı parçası ele geçirilmiştir. Bu halı parçalarının, Doğu Türkistan'da bulunan halı

² Bekir Deniz, *Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2000, s. 20.

parçaları ile aynı tekniğe sahip olduğu kanısına varılmıştır. Fustat'da bulunan bu halı parçaları Abbasi Devrine mal edilir (O. Aslanapa, 1987 s. 11).

Göktürk ve Uygur Kağanlıkları Devrinde, Doğu Türkistan'da, Uygurların eski başkenti **Koço** Bölgesi de o dönemde bir halı dokuma merkezi olarak bilinmektedir.

Mısır'da bulunan halı örnekleri dışında, 6. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar düğümlü halı tarihinde ikinci büyük boşluk vardır. *1905 yılında Konya Alaaddin Camiinde bulunan halıların, caminin genişletildiği tarih olan, 1221 yılından sonra Alaaddin Keykubat tarafından yaptırılıp, buraya vakfedildiği sanılmaktadır.*³

Daha sonra Beyşehir Eşrefoğlu Camii'nde de, Konya halılarının teknik ve desen özelliğine sahip halılar bulunmuştur. Günümüze kadar ulaşabilmiş Selçuklu halıları tam ve parça olarak toplam 18 adettir. Teknik ve desen özellikleri bakımından benzerlik gösteren bu halılarda detaylarda farklılıklar dikkati çekmektedir. Hepsi yün malzeme ile ve Türk düğümü ile dokunmuştur. Bu halıların bir kısmı Konya'da, bir kısmı Beyşehir Eşrefoğlu Camii'nden ve Kahire'den gelmez. Camilerde figürlü tasvirler yer verilmediğinden, büyük ölçüde geometrik süslemeli halılar esas olmuş, geometrikleşmiş veya kuvvetle üsluplaşmış bitki motiflerine bile az yer verilmiştir. Bu sayede camilerde kullanılan Selçuklu halıları iyi korunduğundan günümüze kalabilmiştir.⁴

Büyük Selçuklu Devri'ne yani XI. ve XII yy.lara ait halılar günümüze kadar gelememiştir. Mimari alanda çok büyük ve önemli eserler bırakmış olmaları ve bu eserlerin günümüze kadar ulaşmış olmasına rağmen halı ve düz dokuma yaygılar günümüze kadar ulaşmamıştır. Kaynaklar bunun nedeni olarak Moğolların, Büyük Selçuklu topraklarını fetih ettikleri dönemlerde, halı ve benzeri dokumaları yağmalamış oldukları ihtimalini sebep göstermektedir. Fakat bu dönemden günümüze gelen, **Makamat Minyatürleri**'nde halı resimleri dikkati çekmektedir. Minyatürlerde yer alan halı tasvirleri ile Anadolu Selçuklu halıları arasında büyük benzerlikler vardır.

³ Şenay Caner, *a.g.e.*, s. 5.

⁴ Oktay Aslanapa, *Türk Halı Sanatı'nın Bin Yılı*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1987, s. 27.

Bitkisel ve geometrik desenlerin dışında Selçuklu halılarında, hayvan figürlü halılarda bulunmaktadır. *14. yüzyıl başından itibaren Selçuklu halılarının yanında, ikinci grup halının, “Hayvan Figürlü” halının ortaya çıkması, Türk halı sanatında süregelen gelişmenin yeni bir safhasını verir. Hayvan figürlü halılar, ilk defa Avrupalı ressamın eserlerindeki halı tasvirlerinde tanınmıştır*⁵. Daha sonra ele geçen bu döneme ait halılar ile resimlerdeki halılar karşılaştırılarak tarihlendirme yapılmıştır.

Selçuklu İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra ortaya çıkan Beylikler Dönemi'nde de halı ve düz dokuma yaygıların dokunmasına devam edilmiştir. Beylikler Dönemi halıları, desen özelliklerine göre dört grup olarak sınıflandırılmıştır. İlk grupta hayvan figürleri sınırları kesin çizgilerle belirtilmemiş kareler içinde verilir. ⁶ İkinci grupta halı zemini küçük karelere bölünür. Üçüncü grupta halı zemini iki kareye ayrılır. Bu tür halılar, **Ming Halısı** olarak adlandırılmaktadır. Bu gruptaki halıların genellikle Bergama Yöresi ve çevresinde dokunduğu bilinmektedir. Dördüncü grup halılarda ise, halının zeminindeki kareler kaybolmuş ve madalyon şeklini almıştır.

XV. ve VI yy.larda Osmanlı Beyliği zamanında dokunan halılar, Erken Osmanlı Dönemi halıları olarak adlandırılmaktadır. Bu dönem halıların da büyük ölçüde Avrupa ressamlarının tablolarından tanımaktayız. Erken Osmanlı Dönemi halıları bu ressamın isimleri ile adlandırılmışlardır. Özellikle **Hans Holbein** ve **Lorenzo Lotto**'nun iki tablolarında resmedilen halılar, bu isimlerle anılmaktadır.

Ayrıca Osmanlı ve Timur Dönemi minyatürlerinde halı dokumalar sıklıkla tasvir edilmiştir.

Erken Osmanlı Devri halıları dört grupta incelenir. Birinci grupta zemin küçük karelere bölünmüş, ortası sekizgenlerle doldurulmuş kareler ve her karenin köşelerindeki çeyrek baklavaların birleşmesinden meydana gelen baklava motifleri bu grubun asıl şemasıdır. İkinci grupta ta benzer özelliklere sahip olmasına karşın geometrik motiflerin yerini bitkisel motifler almıştır. Üçüncü grupta ise eşit

⁵ Şenay Caner, *a.g.e.*, s.6

⁶ Bekir Deniz, *a.g.e.*, s. 26.

büyüklik ve ölçülerde üst üste dikdörtgenler ve karelere ayrılmıştır. Dördüncü tipte ortadaki büyük bir geometrik motifin etrafını daha küçük geometrik gruplaşmalarının oluşturduğu bir motif kompozisyonu görülür.

XVI. yy. Osmanlı Halılarında Selçuklu Dönemi'nin geometrik üslubu büyük ölçüde terk edilmiş ve ortada büyük bir madalyonun hâkim olduğu ve zemini bitkisel motiflerin kapladığı yeni bir gelişme dikkati çeker. Desenlerde madalyon ve arabesk üsluptaki motifler İran etkisini ortaya koymaktadır. Bu tip halılar Anadolu halılarından farklı olarak İran Düğümü ile dokunmuştur. Desenlerde kıvrık dallar hatailer, rumiler, palmetler, bahar dalları, gonca, gül, lale, karanfil, sümbül, çiçek desenleri, hançer yaprakları bulut ve göl tasvirleri görülmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun, Dünya ipek ticaretini elinde bulundurduğu XVI. yy. da dokunmaya başlanan bu örnekler yüz yıl kadar devam etmiştir. XVII. yy. da ise ipek ticareti üstünlüğünün İran'ın eline geçtiğinde de sona ermiştir. Üstelik Anadolu'nun gelenekli halı gibi bir gelişim sonucu değil, birdenbire ortaya çıkmıştır. Ancak saraylı gibi yaşamak isteyen, özellikle de Manisa, Uşak gibi saraya yakın çevrelerde, Gördes, Kula ve Milas yörelerinde XVII. yy.dan XX. yy.ın ortalarına kadar dokunmuş, **Smyrna** (İzmir) halıları adıyla Avrupa'ya da ihraç edilmiştir.⁷

Saray çevresinin zevkine göre dokunan bu halılar yabancı ülkelere hediye olarak gönderilmiştir. Bu vesile ile bu halılar Avrupa'da çok büyük ilgi görmüştür.

XVII. yy. Saray Halıları grubunun dışında diğer bir grup da Uşak Halıları'dır

Uşak halıları üç tipte incelenmektedir. *Birinci tip ortada tek madalyon ve dört köşede çeyrek madalyonlar, ikinci tipte ortadaki madalyonlar pek çok defa tekrarlanabilir ve yanlarda yarım madalyonlarla aynı şekilde devam eder. Üçüncü tip ise Yıldızlı Uşak adı ile da anılır ve sekiz köşeli yıldızlarla, küçük baklava biçimindeki madalyonların kaydırılmış eksenler üzerinde alternatif sıralanmasını gösterir.*⁸

⁷ Bekir Deniz, *a.g.e*, s. 33

⁸ Şenay Caner, *a.g.e.*, s. 8

XVI. ve XVII. yy.larında madalyonlu halıların dışında zemin rengi genellikle beyaz ve açık renk olan halılar da görülür.

XVIII. yy.in sonuna kadar parlak bir dönem yaşayan Uşak halıları yüzyılın sonuna doğru bozulmaya başlamıştır.

Selçuklular Dönemi'nden itibaren; Konya, Bursa, Uşak, Bergama ve İstanbul bölgelerinde merkez atölyeler kurulmuş ve bu atölyelerde kendi karakterini yansıtan, genellikle Anadolu Yörük Halıları diye bilinen çeşitli karakterde halılar dokunmuştur.

Gördes, Kula, Ladik, Bergama, Kırşehir, Milas halıları bu dönemde yurt dışında da büyük rağbet görmüştür. Bu halıların çoğu seccade tipindedir.

XVII. ve XIX. yy.larda Anadolu'da genel olarak sanatta bir gerileme olsa da bu gerileme halı sanatını pek etkilememiştir. Anadolu önemli bir halı merkezi olma özelliğini kaybetmemiştir. Hatta bu dönemde batı Anadolu'da imal edilen halılar İzmir limanından yurt dışına ihraç edilmiştir.

1844'te Sultan Abdülmecit tarafından Hereke'de kurulan tezgâhlarda kumaş dokunmakta idi. Abdülhamit bu tezgâhlara halı tezgâhları da ekletmiş ve burada halı dokunmaya başlanmıştır. Bu fabrikanın kapanmasından sonra tezgâhlar Isparta'ya taşınmıştır. Daha sonra Sümer Halı adı altında imalata devam etmiştir.

Günümüzde de halı dokumacılığı bazı yörelerde yapılmaktadır. Güneydoğu Anadolu bölgemizde geleneksel halı dokumacılığı halen devam etmektedir. Doğu Anadolu'da Kars, Erzurum ve Diyarbakır illerinde dokumacılık geleneksel özellikleri ile dokunmaktadır. . Ayrıca Konya, Kayseri Sivas, Kırşehir, Isparta, Fethiye Milas, Döşemealtı, Balıkesir, Yağcıbedir, Uşak, Bergama, Kula, Gördes, Demirci ve Çanakkale Ezine yörelerinde halıcılık yaygın olarak devam eder.

b) Kilimin Tarihçesi

Kilim, günümüzde herkes tarafından bilinmekle beraber bölgelere hatta köylere göre farklı isimlerle adlandırılmaktadır ve genellikle farklı teknikte dokunulmuş düz dokuma yaygıların hepsini kilim diye adlandıran kesim de çoğunluktadır.

Kilim kelimesinin Farsça'dan geldiği söylene de Türkçe bir kelimedir. Farsçadan aynı anlama gelen *gelim*, *kilim* kelimelerinin Türkçe'den alındığı kabul edilmektedir.⁹ Kilim kelimesinin bazı eski metinlerde ise, bugünkü kilim olarak bildiğimiz terimin bugünkü karşılığını saçaklı kilim kelimesinin karşılığı da bazı araştırmacılarla sağlanmaktadır.

Kilim, düğümlü halı dışında düz dokuma yaygıların en fazla bilinenidir. İki iplik sistemine dayanılarak yapılan, tersi ve düzü olmayan yer sergisi, duvar örtüsü, yastık, perde v.b. benzeri işler için dokunan ve diğer düz dokuma yaygılardan farklı olarak iki iplik sistemi ile dokunması ve desenlerin kabarık olmasıdır. *Motiflerin bulunduğu alanda desen renginde bir iplik, atkı yüzülü dokuma şeklinde örgülerin alt ve üstünden geçerek ve diğer renkteki motiflerin altına taşmayacak biçimde dokuyu oluşturur.*¹⁰

Kilim ve diğer düz dokuma yaygıların, düğümlü halıdan daha önce ortaya çıktığı muhakkaktır. Altaylardaki Pazırık kurganlarında bulunan ilk halı örneğinin yanında, V numaralı kurgan da suyun donması ile günümüze kadar olaşabilmiş düz dokuma parçaları bulunmuştur. Yani kilimin geçmişinden daha eskidir.

Düğümlü halı, Müslüman Oğuz boyları ile birlikte Anadolu'ya gelmiş ve bununla birlikte düz dokuma yaygılar da halı ile Anadolu'ya gelmiştir. Düz dokuma yaygılar, düğümlü halıya göre daha dayanıksız olduğu ve kolayca çözülebildiğinden, eskimeye yüz tuttuklarında kesilip parçalara bölünerek kullanılmış ve hatta halıya göre daha kısa ömürlü olduğundan daha erken fark edilen bir dokuma eşyasıdır.

⁹ Bekir Deniz, *Ayvacık (Çanakkale) Yöresi Düz Dokuma Yaygıları*, s. 12.

¹⁰ Nazan Ölçer, *Türk ve İslam Eserleri Müzesi Kilimler*, AKM. yay., Ankara, 1998, s. 17.

Buna bağı olarak kolayca çözülebildiklerinden yer altı buluntuları arasında fazla rastlanmamıştır. Ayrıca, daha çok göçebe topluluklar tarafından kullanılan ve yerleşik toplumda aristokrat kesim tarafından değerli malları arasında görülmediklerinden dolayı nesilden nesile aktarımı bu nedenle eski devirlere ait örnekler neredeyse yok gibidir.

Oğuz boylarının Anadolu'ya göçmelerinden çok önceki dönemlere ait Gordion'da Flikyalıları'a ait (M.Ö. 7.yy.) günümüzdeki düz dokumalara benzeyen tekniklerde dokunmuş keçi kılı, sumak ve yünden dokuma parçaları bulunmuştur.

Türkmenlerin düz dokuma yaygı tekniklerini ana yurtlarından getirdiğini söylesek de yeni yurtlarında da mevcut bir düz dokuma yaygı gelenekleri bulmuş olmalıdırlar. Neticede Anadolu'ya ait yapılmış olan kazılarda ve Anadolu Kültürü hakkında önemli bilgiler veren kaynaklarda da yün eğirmek için kullanılan aletlere rastlanmıştır. Anadolu bir step bölgesidir ve düz dokuma yaygılarının, halının ana malzemesi olan yün bu bölgede beslenmekte olan kara koyun ve keçiden elde edilmektedir.

Türk düz dokuma yaygıları içinde tarihlendirilebilen en eski örneklerden biri Washington Textile Museum'da bulunan Kufi bordürlü ve ortada sekizgen madalyon, kenarlarda ufak sekizgenler bulunan kompozisyonu ile 15.-16. yy Avrupalı ressamların tablolarında görülen ve Holbein halıları olarak adlandırılan desenlere benzediği için 15.-16. yy olarak tarihlendirilen altılı sumak tekniğinde dokunmuş bir yaygı, en erken Anadolu yaygılarından biridir.¹¹

Daha çok göçebe topluluklarda yaygın bir sanat türü olduğundan hakkında çok fazla bilgi, bulgu ve belge olmayan kilim ve düz dokuma yaygılarının tarihi Osmanlı Kilim Sanatına göre daha belirsizdir. Osmanlı'da ise 16.yy'dan sonra, Osmanlı saray tutanaklarında, eyalet ve vilayet mahkeme sicillerinde ve benzeri kayıt defterlerinde halı kelimesinin yanında kilim kelimesine de rastlanmaktadır. Fakat bunların saray kilimi ya da Yörük-Türkmen kilimi olup olmadığı hakkında bilgi yoktur.

¹¹B. B. Acar, *a.g.e.*, s.14

Riefstahl tarafından Beyşehir Eşrefoğlu Camii'nde bulunup Konya Mevlana Müzesi'ne getirilen ve 16.-17.yy'a tarihlenen kilim ise, kenar bordür süslemeleriyle Osmanlı Devri seramik, çini ve tezhip süslemelerinin klasik örneklerini hatırlatan bir bezemeye sahiptir.¹²

Kilim ve düz dokuma yaygılarda kullanılan desenler halılara göre daha fazla çeşitlilik göstermektedir. Halının düğümlü bir dokuma olması bu nedenle de desenlerin işlenmesinin daha güç olması buna sebep olarak gösterilebilir. Ayrıca kilim ve düz dokuma yaygıların başka bir özelliği de yaygı tiplerinin tek tek dokunabildiği gibi kilim, cicim, zili ve sumak teknikleri tek bir yaygı içinde de kullanılarak dokunabilmektedir.

¹² Bekir Deniz , *Ayvacık...*, s.10

B. ANADOLU'DA HALI VE KİLİM SANATI

a) Anadolu'da Halı Sanatı

1071 yılında Selçukluların Anadolu'yu fethetmesi ile birlikte Türk Halı Sanatı gelişimini Anadolu'da sürdürmüştür. Orta Asya'dan Anadolu'ya göçleri ile birlikte halı geleneklerini de birlikte getirmişlerdir. Yani Anadolu Türk Halı Sanatının temelini Orta Asya Türk Halı sanatı oluşturmaktadır.

Anadolu Türk halı sanatının devamlılığında ve gelişmesinde Konya ilinin büyük bir önemi vardır. Anadolu Selçuklu halılarının bilinen ilk halı örnekleri Konya Alaaddin Camii'nde bulunmuştur. İstanbul Türk İslam Eserleri Müzesi'nde bulunan bu halılarda desen ve renk özellikleri bakımından büyük benzerlikler görülmektedir. Bu halılarda kırmızı, kahverengi, mavi, lacivert, yeşil ve beyaz renkler hâkimdir. Desenlerde Çanakkale yöresinde halkın kilit dediği kufi yazıya benzer desenler ve geometrik geçmeler görülür. Doğal boyar maddelerle boyanmış, yünlerle dokunmuş bu halılarda Türk Düğümü tekniği kullanılmıştır. Bu halılarda figür bulunmamaktadır. Bunun nedeni olarakta İslamiyet'teki figür yasağı ve bu halıların camide kullanılmak üzere dokunmuş olması gösterilebilir.

Bu halıların yanı sıra Tibet'te bulunan ve Oktay Aslanapa tarafından tanıtılmış Selçuklu halıları da mevcuttur. Bu halıların farkı ve belirgin özellikleri hayvan figürlü olmalarıdır. Tibet halıları olarak da adlandırılan bu halılar teknik, desen ve renk özellikleri bakımından Anadolu Selçuklu halıları ile benzerlik göstermektedir.

Selçuklu Dönemi'nde dokunan hayvan figürlü bu halılar, Selçuklu İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra ortaya çıkan Beylikler Dönemi'nde dokunulan hayvan figürlü halılara öncülük etmiştir. Beylikler Dönemi halıları, birçok Rönesans Dönemi ressamlarının tablolarında resmedilmiştir. Bu tablolarda tasvir edilen halılar sayesinde Beylikler Dönemi Anadolu halıları hakkında karakteristik bilgiler edinmekteyiz.

Doğal boyalar kullanılarak boyanmış yün malzeme ile dokunulmuş Beylikler Dönemi halıları genellikle, hayvan figürlü ve seccade boyutlarındadır. Hayvan figürleri stilize edilerek işlenmiştir.

Osmanlı Beyliği Dönemi'nde dokunan halılar büyük ilgi görmüş ve Avrupalı ünlü ressam **Hans Holbain** ve **Lorenzo Lotto** sanatçıların tablolarında resmedilmiştir. Yanlış bir isimlendirmeye gidilerek bu tipteki halılar bu ressamların adları ile gruplandırılmıştır.

Erken Osmanlı Dönemi halılarında geometrik motifler hâkimdir. Türk düğümü tekniği ile dokunulmuş bu halılar, geometrik çokgen ve benzer motiflerin zemine yerleştiriliş tarzına göre gruplandırılmıştır. Osmanlı Beyliği'nin kurulduğu ve genişlediği bölgelerde yoğun olarak dokunmuştur. Bu dönemdeki Batı Anadolu halıları önceki dönemlerde de olduğu gibi Avrupa'ya ihraç edilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin büyüyüp imparatorluk halini aldığı XVI. yy. da, Anadolu halıcılığı da büyük gelişme göstermiştir. Bu dönemde İran ve Mısır ile meydana gelen siyasi ilişkiler neticesinde İran ve Memluk sanatını da yakından tanıma imkânı bulmuştur. Ve bu dönemde iki halı grubu ortaya çıkmıştır. Saray halısı ve Uşak halıları ortaya çıkan yeni grup halılardır.

Uşak halıları da Avrupa'ya ihraç edilmiş ve yine Avrupalı ressamlar tarafından tablolarında tasvir edilmiştir. Bu halılarda geometrik motiflerin yerini bitki motifleri ve bu motiflerden oluşturulmuş madalyonlar almıştır. Uşak Halıları; Yıldızlı Uşak Halıları ve Madalyonlu Uşak Halıları¹³ olarak iki grupta ele alınmıştır. Hangi halı grubunun daha önce ortaya çıktığı ile ilgili net bir bilgi yoktur. Türk halılarında madalyon şekli de bu dönemde ortaya çıkmıştır. Madalyon şeması, İran'da minyatürlü yazmaların kapak tezhiplerinden yani kitap süsleme sanatından halı süsleme sanatına geçerek VI. yy. **Tibriz** halılarında önemli bir rol oynamıştır.¹⁴ Bu halılar, süratle bir gelişme göstermiş ve Avrupa'ya ihraç edilmiştir.

¹³ Madalyonlu uşak halıları hakkında daha fazla bilgi için bkz. Oktay Aslanapa, Türk Halı Sanatının Bin Yılı

¹⁴ Oktay Aslanapa, *a.g.e* , s.103

Yıldızlı Uşak halılarında genellikle, merkezde yıldız motifine benzeyen büyük bir madalyon işlenir. Sekiz kollu yıldız motifi ve küçük baklava formlarından oluşturulmuş madalyonların kaydırılarak alternatif bir biçimde şekillenmesi ile meydana gelen bir formu ana motifi teşkil etmektedir. Kırmızı bir zemin üzerine işlenen bu bezeme sonsuz bir devamlılık hissi verir.

Klasik Osmanlı Devrinde ortaya çıkan diğer bir halı grubu da Saray Halılarıdır. Değişik bir kompozisyon özelliği gösterilen bu halılar, daha çok bitkisel karakterli motiflerin halının zeminini dolaşarak işlenmiş halı örnekleridir. Teknik ve desen bakımından tamamen farklı özellikler gösteren bu halılar saray halıları olarak isimlendirilmiştir. Genellikle saray halkı ve çevresi için dokutulmuş olan bu halılar da Avrupalı konuklara hediye olarak sunulmaktaymış.

Klasik Osmanlı Dönemi'nde ortaya çıkan diğer bir halı grubu ise Bergama Halı grubudur. Bu tip halılarda bitkisel motifler geometrikleştirilmiş ve geometrik motiflere uydurulmuş bitkisel motif halini almıştır.

b) Anadolu'da Kilim Sanatı

Anadolu'ya Türklerin gelmelerinden daha önceki dönemlerde de düz dokuma yaygıların dokunulduğu ele geçen belge ve bulgulardan bilinmektedir.

Türklerden önce dokunmuş Anadolu'da bulunan en erken tarihli düz dokuma yaygı örneği M.Ö.2300 yıllarına tarihlenen *Kraliçenin Örtüsü* adıyla tanınan ancak bugün nerede olduğu bilinmeyen kilimdir. Truva kazılarında bulunan bu örnek, eski resimlerine göre yıpranmış halde ve açık yeşil, kahverengi, kırmızı renklerle süslenmiş geometrik desenlerle bezeliydi.¹⁵

Ayrıca M.Ö. 7. da Yassı Höyük kıyılarında (Gordion) kilime benzer düz dokuma yaygılarına benzer teknikte dokunmuş dokuma parçaları bulunmuştur.¹⁶

¹⁵ Bekir Deniz , *Ayvacık ...*, s.9

¹⁶ Gordion dokumaları hakkında bkz. B. Acar, *Kilim, Cicim, Zili, Sumak*, s.18

Türkmenlerin Anadolu'ya göçleri Malazgirt Savaşından sonra daha da hız kazanmıştır. Moğol İstilasından sonra (1261) Türkmenlerin yeniden bir göç hareketi gerçekleştirdiği ve yoğunlukla Batı Anadolu'ya doğru yerleştikleri bilinmektedir. 14. yy'a kadar batıya doğru görülen Türkmen hareketi 15.yy.'dan itibaren Osmanlı Devletinin bir iskân politikası halini almıştır. 16.yy. da gerçekleşen göçün sebebi olarak da Celali İsyancıları ve bozulmaya başlayan ekonomik sebepler gösterilebilir. 17.'yy. göç hareketlerinin sebebi ise Suriye'deki Arap Aşiretlerinin baskısı olmuştur. 18.'yy göç hareketleri hızını biraz da olsa kaybetmiştir. Ancak devam eden göçler çoğunlukla, ekonomi ve ticaretin daha iyi ve yoğunlukta olduğu Batı Anadolu'ya olmuştur.

Bu hızlı göç hareketlerinden sonra Anadolu'nun farklı bölgelerine dağılan Türkmen grupları kendi dokuma kültürleri ile birlikte göç ettikleri bölgelerden de etkilenmiş olmalıdır. Buna karşılık kilim dokumacılığında teknik ve desen özellikleri Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar ulaşmış ve günümüze kadar çok fazla değişiklik göstermeden gelebilmiştir. Kısacası, bu göç hareketlerinden dolayı aynı boy ve aşiretten olan topluluklar Anadolu'nun farklı bölgelerine dağılmıştır. Bir kısmı İç Anadolu'ya göç etmiş ise de bir kısmı da Batı Anadolu'ya göç etmiştir. Bu nedendir ki kilim ve düz dokuma yaygılarda görülen desen ve motifleri belli bir yörede değerlendirmeye çalışsak da aynı desen ve teknik özelliklere farklı bölgelerde de rastlayabilmemiz mümkündür.

Bir coğrafi bölgeden diğerine göçe zorlanan aşiretlerle birlikte o aşirete özgü kilim tipleri de göçmüştür. Göçlerde oluşan bu karmaşık ilerleme kendini dokumalarda da göstermiştir.

Osmanlı Dönemi'ne tarihli ve günümüze kadar ulaşabilen düz dokuma yaygılarının bir kısmı, İstanbul Türk-İslam Eserleri Müzesi ve İstanbul Vakıflar Halı ve Kilim Müzesi'ndedir. Bunlarla birlikte yurt dışındaki müzelerde dedüz dokuma yaygı örnekleri karşımıza çıkmaktadır. Kahire Milli Müzesi, Macaristan İpar Müvezeti Müzesinde de bu döneme ait kilim örnekleri mevcuttur.

Osmanlı Döneminde dokunmuş olan halılarda yer alan hayvan ve bitki motiflerini yine bu dönemlerde dokunmuş kilim ve diğer düz dokuma yaygılarda da görmekteyiz.

Geleneksel Osmanlı kilim örneklerinden farklı olarak başka bir kilim tipi de Saray Kilimleridir. Geleneksel Anadolu Kilimlerinden tamamen farklı olan bu grup, Osmanlı sarayı tarafından Mısır'dan getirilen 'Tapetry' dokuması bilen ustalara veya Mısır'a desen gönderilerek orada dokutulmuş olabilirler.¹⁷ Fakat geleneksel Anadolu yaygılarında geometrikleştirilmiş olarak yer alan; karanfil, lale, sümbül, rozet vb. gibi desenlerin bu dokuma tekniği ile dokunmuş kilimlerden mi yoksa Osmanlı kumaş, çini ve işlemlerinden mi alındığı tam olarak netleştirilememiştir.

¹⁷ B. B. Acar, *a.g.e.*, s.14

II. ÇANAKKALE AYVACIK YÖRESİ HALI VE KİLİMLERİ

A. AYVACIK İLÇESİNİN COĞRAFİ KONUMU

Ayvacık Çanakkale iline bağlı bir merkez ilçedir. Antik dönemde birçok efsaneye ev sahipliği yapan **İda Dağı** (Kazdağı) ve birçok efsanenin doğuşuna kaynaklık eden Ege Denizi'ni çeviren bir kavşak durumundadır.

İlçe Çanakkale'ye 73 km² uzaklıkta, şehrin güneybatısında yer alır. Kuzeyinde Ezine ve Bayramiç ilçeleri, doğusunda da Balıkesir ili ile çevrilidir. Anadolu'nun en uç noktası olan Bababurnu Ayvacık ilçesi sınırları içindedir.

İlçenin yüzölçümü 874 km²'dir. 78 km²'lik bir sahil şeridinde sahiptir. 270 m. olan volkanik bir plato üzerinde bulunan ilçe, arazi yapısı bakımından dağlık ve tepeliktir. İlçenin en önemli ovası 30 km² ile Tuzla Ovası'dır. Bunu Kösedere ve Babakale ovaları izler.¹

Ayvacık ilçesine bağlı 64 köy ve 2 belde bulunmaktadır. İlçe genelinin nüfusu yaklaşık olarak 30387'dir. Oldukça zengin bir kültür birikimine sahip yöre halkının büyük bir çoğunluğu Yörük ve Türkmenlerden oluşur. Yörük ve Türkmen köylerinde toplulukların kendine özgü farklılıkları mevcuttur. Ayvacık köyleri buldukları mevkilere göre; kuzey tarafına düşen Kazdağı eteklerindeki orman köyleri Dere kolu; güneydoğusunda, Küçükkuşu istikametine düşen köyler Yalı kolu ve güneybatısında Bababurnu yönünde bulunan köyler ise, Kıran kolu olarak adlandırılmıştır.¹⁸ Dere kolu köyleri çoğunlukla orman işleriyle ve hayvancılıkla geçimini sağlar, Yalı kolu ise zeytinciliğin miktar ve kalite olarak yüksek olduğu bölgededir. Kıran kolu da adından da anlaşıldığı üzere, Türkiye ortalamasının çok altında yağış alması sebebiyle tarıma elverişli değildir. Bu yüzden bu bölgelerde hayvancılık ve halıcılık diğer kollara göre daha üst seviyededir.

¹⁸ Ahmet Abay - Adnan Şimşek, "Ayvacık İlçesinin Sosyal Ve Ekonomik Değerleri", *Çanakkale İli Değerleri Sempozyumları 25 – 31 Ağustos 2008 – Ayvacık Değerleri Sempozyumu 29 – 30 Ağustos 2008*, ÇÖMÜ yay., Çanakkale, 2008, s. 3

İlçe halkının geçim kaynağını büyük ölçüde hayvancılık ve halıcılık oluşturmaktadır. Bu nedenle yöre halkının büyük bölümü yaz aylarında Kazdağı'daki yaylalara yerleşmektedir. Yazı yaylalarda kışı köylerde geçiren halk bu geleneği son dönemlerde terk etmeye başlamıştır. Tarih turizmi de halkın büyük bir gelir kaynağı durumundadır.

B. AYVACIK İLÇESİNİN TARİHÇESİ

Ayvacık ilçesi Antikitede önemli bir yere sahiptir. Bölge konumu itibariyle ilk çağlardan itibaren büyük bir öneme sahipti. Biga yarımadasının (Antik Troya Bölgesi) güneybatı köşesi, doğu kültürleriyle batı kültürleri arasında bir köprü görevi üstlenmiştir. Birçok farklı kültürleri barındıran ve kendine özgü özellikleri bulunan bir kültür harmanlaşmasının görüldüğü, geçiş bölgesi konumunda bir ilçemizdir.

İnsanların avcılık ve toplayıcılığa dayalı göçebe yaşam biçimini bırakıp tarıma bağlı bir hayat sürdürmeye dayalı Neolitik Dönem (M.Ö 8000–5500)’e ait olan Coşkuntepe Ayvacık ilçesi sınırlarında yer almaktadır. Bugünkü Bademli Köyü yakınlarında doğal bir tepe üzerinde kurulmuş bir yerleşmedir.

Çanakkale bölgesinin bilinen ilk neolitik köy yerleşmelerinden olan Coşkuntepe’de (yaklaşık olarak M.Ö 6000) yaşamlarını özellikle balıkçılık ve hayvancılıktan kazanan bir halkın var olduğu anlaşılmaktadır. Şu anda Çanakkale'nin yerleşik düzen özelliği sergileyen ilk köyü olarak kabul edilen Coşkuntepe bölge kültür tarihi bakımından çok önemli bir yere sahiptir.¹⁹

Coşkuntepe engebeli ve dağlık, tarıma elverişli olmayan çok engebeli bir arazide doğal tepe üzerinde yer almaktadır. Ege Denizi kıyısına bakan yerleşim yerinde insanlar geçimini balıkçılık ve deniz ürünleri toplayarak sağlamıştır. Ayrıca denize yakın bir konumda olmasının avantajı ile ilkel deniz ticaretinin de yapıldığı bir yerleşmedir. Coşkuntepe’nin içinde bulunduğu yer aynı zamanda volkanik bir alan özelliğine sahiptir. Bu nedenle doğal ortamda bol miktarda çakmaktaşı bulunmaktadır. Aynı zamanda köylülerin doğal andezit blokları kullanarak değirmen taşı yaptıkları bilinmektedir.

Kalkolitik Çağda Ayvacık yöresi hakkında bize bilgi veren yerleşme Gülpınar yerleşmesidir. Yerleşme yaklaşık olarak M.Ö 4500 civarında iskân görmüştür. **Apollon Sminthous** kutsal alan kazıları sırasında tesadüf sonucu saptanan bu

¹⁹Abdulkadir Özdemir, “Tarih Öncesi Dönemlerde Ayvacık”, *Çanakkale İli Değerleri Sempozyumları* 25 – 31 Ağustos 2008 – *Ayvacık Değerleri Sempozyumu* 29 – 30 Ağustos 2008, ÇÖMÜ yay., Çanakkale, 2008, s. 58

yerleşme Ayvacık Yöresi ve aynı zamanda batı kültür tarihi hakkında bilgi vermesi bakımından büyük bir öneme sahiptir.

Kalkolitik dönemde Gülpınar yerleşmesinde insanların geçim kaynağının balıkçılık, hayvancılık ve avcılıktan oluştuğu elde edilen bilgilerle ortaya çıkarılmıştır. O dönemde insanların balıkçılığa daha fazla önem verdiği görülmektedir. Bunların dışında o dönemde yöre halkının yoğun bir şekilde tarımla uğraştıkları sonucuna da yapılan kazı çalışmaları ile elde edilen veriler sayesinde ulaşılmıştır. Ayrıca bu kazılar sırasında ele geçirilen bulgular sayesinde yörede çanak-çömlekçilik ve dokumacılığın da yapıldığı anlaşılmıştır. Böylece bu bulgular sayesinde hem **Troya** bölgesinde hem de Batı Anadolu bölgesinde dokumacılıkla ilgili ilk bulgu ve bölgeler tespit edilmiştir. Sonuç olarak Ayvacık yöresinin kalkolitik çağda önemli bir konuma sahip olduğunu anlamaktayız.

Ayvacık Yöresi sahil kesimleri Erken Tunç Çağında (M.Ö 3000–2000) önceki dönemlere göre daha çok iskân edildiği bilinmektedir. Yerleşim yeri sayısında artış olduğu görülmektedir ve bu dönemde yörede tarımcılık daha çok yapılmaya başlanmıştır. Bölgede bu dönemde ortaya çıkan en önemli yerleşme Trioya yerleşmesidir. **Troya** bölgesini ön plana çıkaran en önemli özellik deniz ticaretinde sahip olduğu konumdur. Ayrıca tuncun kullanılmaya başlanmasından metal teknolojisinde de gelişmeler görülmesi ve yerleşim sayısında önemli artış olması bölgeyi daha canlı bir hale getirmiştir.

Eski Tunç Çağında **Troya** dışında önemli bir yerleşme de Biga Yarımadasının batı sahili boyunca uzanan kıyı yerleşmesi deniz yolu rotası üzerinde, denize doğru uzanan doğal burunlar veya tepecikler üzerinde bulunmaktadır. Bu yerleşmelerin en önemlilerinden biri olan Gülpınar Beldesi sahil kesiminde yer alan Külahlı yerleşmesidir. Bununla birlikte benzer bir şekilde konumlanmış Tuzla ve Kösedere arasındaki sahil kesiminde Tuzla ve **Larissa**/ Liman Tepe adlı iki Erken Tunç Çağı yerleşmeleri daha bulunmaktadır.

Antik Çağda **Hamaksitas** önemli bir merkezdir. Bu yerleşme antik Troya kentinin yakınında bulunmaktadır. Bu şehri Akaların kurduğu sanılmakla birlikte

şehre daha sonra Kilikyalılar yerleşmiş, şehir M.Ö 425 tarihinde Atinalılara haraç ödemiştir. Yine M.Ö 399'da **Spartalılar**'ın eline geçmiştir.

Ayrıca bugün Kösedere Köyü'nün bulunduğu yer de Koloni ya da **Kolore** adıyla anılır. Kent, M.Ö 403–404 yıllarında Parslar tarafından işgal edilmiş ve M.Ö 310 yılında **Aleksandria Troas** ile birleşmiştir.

Ayvacık Yöresinin, bugünkü Behramkale Köyü sınırı içerisinde M.Ö 1. yüzyılda Midilli Adasından gelen göçmenler tarafından kurulmuş olan Assos kenti en önemli yerleşim yerlerinden biridir. Kent M.Ö 560–549 yıllarında **Lidyalılar** M.Ö 479 yılında da **Perslerin** eline geçmiştir. M.Ö 348–345 senelerinde bir bilim merkezi olarak tanınan şehir M.Ö 334'te İskender'in M.Ö 244'te de Bergama Kralının eline geçmiştir. Bu dönemde **Apolonia** adıyla tanınan şehir M.Ö 133 ile M.S 330 tarihleri arasında Roma yönetiminde kalmış, Bizans İmparatorluğu Döneminde de piskoposluk merkezi haline gelmiştir.²⁰ Günümüzdeki Behram adı Bizans çağındaki Bizans subayı **Machram** ile anıldığı ve bugüne de o dönemden kaldığı ilişkilendirilmektedir.

Ayvacık ilçesinin kuruluş tarihi hakkında net bir bilgi yoktur. Beylikler Döneminde Türkmen boylarının yöreye yerleştiği bilinmektedir. 1261 yılında Moğol istilasından sonra Selçuklu devletinin zayıflaması ve Anadolu'daki hâkimiyetinin azalmasından dolayı ortaya çıkan otorite boşluğu özellikle Batı Anadolu'da beyliklerin kurulmasına sebep olmuştur.

Bu dönemde Ayvacık Yöresi Osmanlı ve Karasi Beyliği arasında el değiştirmiştir.

Ayvacık Yöresi, 1334 yılında fethedilen Kızılca Tuzla Kalesi ile birlikte önem kazanmıştır. Karasi Bey'in üçüncü oğlu Dursun Bey'in bölgeyi Orhan

²⁰ Nurettin Aslan, "Asos Kazıları:1881 – 2007", *Çanakkale İli Değerleri Sempozyumları 25 – 31 Ağustos 2008 – Ayvacık Değerleri Sempozyumu 29 – 30 Ağustos 2008*, ÇÖMÜ yay., Çanakkale, 2008, s. 69

Gazi'den istemiş ve Tuzla-ı Behramiyye Sancağını kurmuştur. Biga Yarımadası'nın tümünü kapsayan Tuzla-ı Behramiyye Sancağı'nın merkezi Kızılcıca Tuzla'dır.²¹

Ayvacık'ın kuruluşu, bu zamana kadar yapılan araştırmalara göre büyük olasılıkla 1514 Çaldıran Savaşı'ndan sonra olmalıdır.

12. yüzyıldan itibaren Türkmen oymaklarının Anadolu'ya göçleri artmıştır. Selçuklular bu oymakları sınırları korumak ve genişletmek için uç bölgelere yerleştirmiştir. Devam eden bu göç hareketlerini Osmanlılar siyasi bir olanak olarak değerlendirmiştir. Siyasi otoritelerin çıkarları ve Türkmen topluluklarının isyanlarından dolayı göç hareketleri uzun yıllar devam etmiştir.

18.yüzyılda göç hareketleri azalır. Bu arada Osmanlı devleti göç topluluklarını planlı olarak iskâna teşvik etmiştir. Bu teşvik özellikle Anadolu'da başarılı olur. Batı Anadolu'nun verimli toprakları ve Osmanlı'nın teşviki, göçer aşiretlerin bu bölgelere yerleşmelerini hızlandırmıştır.²²

Sonuç olarak Ayvacık'a yerleşmiş olan aşiretler hakkında net bir bilgi yoktur. Moğol İstilasından kaçan göçmenler de daha sonra bu topluluklara dâhil olmuş ve Kazdağı eteklerine yerleşmişlerdir.

1843–1873 tarihleri arasında yapılan son uygulamalarla Çanakkale Yörükleri tam anlamıyla yerleşik düzene geçmeye başlamışlardır.

Ayvacık köylerinin bir kısmı bu aşiret ve oymakların isimlerini almıştır. Köylerin bir kısmı ise coğrafi özellikleri ile isimlendirilmiştir.

²¹ Eşref Bülent , “Ayvacık ve Diğer Yöre Halıları Arasındaki Motif ve Kompozisyon Benzerlikleri” *III. Ulusal Türk El Dokumalarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu*, Selçuk Üni. Yay., Konya, 2000, s. 28

²² Eşref Bülent, *a.g.m.*, s.30

C. AYVACIK HALILARI

a) Ayvacık Halılarının Özellikleri Ve Gelişimi

Çanakkale ili Batı Anadolu Halıcılığı'nda önemli bir konuma sahiptir. Yöresel Çanakkale halıları bölgede halen dokunmaktadır. Özgün halleri ile geleneklerinden çok fazla bir şey kaybetmeden devam eder.

Konargöçer halkın son dönemde yerleşik hayata geçmesi ve geçim kaygısının artması ile birlikte halı ve kilim dokumacılığı azalmıştır. Yörede halıcılığa devam eden köylüler zamanla dokumayı bırakıp, Tuzla Ovası'nda tarımla uğraşan toprak sahiplerinin tarlalarında günlükle çalışmaya başladığı için halı ve kilim dokumaları geri kalmıştır.²³

Bu sebeplerin dışında dokumaların sentetik kimyasal boyar maddelerle boyanmaya başlamasından sonra dokumanın kalitesi düşmüş buna bağlı olarak kalite düşünce hem talep hem de değeri düşen halı ve kilim üretimi azalır. Eski Ayvacık halılarının ilme ve atkıları yöre dili ile deli boya ile boyanmıştır. Dokuyucular zahmetli ve pahalı buldukları için doğal boyamadan vazgeçmiş ve boyama tekniklerini unutmuşlardır.

1980 yılından sonra ortaya çıkan yeni oluşumlar el dokuma halıcılığının ve doğal boyalarla boyanmış yünlerin kullanılmasına sebep olmuştur.

Genellikle kaba kalite dokunmuş Ayvacık halılarının DOBAG Projesi ile orta kaliteye yükselmiştir. DOBAG Projesi ile yörede doğal boyama ve renklendirme boyar maddelerle boyama yaygınlaşmaya başlamıştır.

²³ S. Senem Uğurlu, "Yöresel El Halıları Üretiminde Çanakkale Örneğinde Modern Motif ve Kompozisyon Önerileri", *2000'li Yıllarda Türkiye De Geleneksel El Sanatlarının Sanatsal Tarımsal ve Ekonomik Boyutu Sempozyumu Bildirileri*, Selçuk Üni, yay., Konya, 2007, s, 283

DOBAG Projesi 1981 yılından beri ‘‘Süleyman Köy ve Çevre Köyleri Kalkındırma Kooperatifi’’ üyeleri tarafından, üyelerinin yaşadığı köylerde uygulanmaktadır’’(Levha –2).²⁴

İlçede bitkisel maddelerle boyamacılık yaklaşık elli yıl önce terk edilmişken 1980’li yılların başlarında Süleyman Köy Tarımsal Kalkınma Kooperatifi ve Marmara Üniversitesi’nin ortak çalışması ile oluşturulan DOBAG (Doğal Boya Araştırma Geliştirme) Projesi ile kooperatif üyesi olan köylülerin halı ipliklerini bitkisel boyar maddelerle boyamaları teşvik edilmiştir.

Ayvacık yöresi halı ve dokumacılığına katkıda bulunan bir diğer kurum da Ayvacık Meslek Yüksek Okulu’dur. 1982 yılında Çanakkale İl Özel İdare Müdürlüğü tarafından ‘Halıcılık Okulu’ olarak inşa edilmiştir. 1994 yılında Ayvacık Meslek Yüksek Okulu’na devredilmiştir. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi bünyesinde yer alan Ayvacık Meslek Yüksek Okulu’nda Halıcılık Ve Desinatörlüğü Programı kapsamında, Türkiye’nin günümüzdeki el dokumacılığı göz önüne alınarak eğitim öğretim vermesi ile birlikte yöre halıcılık kültürünün doğru şekilde uygulanması kapsamında eğitim vermektedir. Ağırlıklı olarak yöresel, özgün desen çalışmaları; üç derslik, iki uygulama atölyesi, kimya-doğal boya laboratuvarı, bilgisayar laboratuvarlarında öğrencilere uygulamalı olarak eğitim vermektedir.

Ayvacık halıcılığının sürekliliği açısından bir diğer önemli adım da halıcılık kooperatifinin kurulması ile atılmıştır.

1993 yılında Ayvacık Kaymakamlığı’na bağlı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, Ayvacık Vakıf Halıcılık İşletmesi’ni kurdu. Vakıf halıcılık işletmesi Süleyman köy kooperatifine girememiş dokuyucuları kendi bünyesinde toplayarak, kooperatif gibi geleneksel halı üretimin gelişmesinde yardımcı

²⁴ S. Senem, Uğurlu, Gös. yer.

olmaktadır.²⁵ Ayrıca bununla birlikte bünyesindeki dokuyuculara yeni tezgâhlar dağıtarak tezgâhların iyileştirilmesine de katkı sağlamaktadır.

Çanakkale yöresi ülkemizde geleneksel halı üretimini devamlılığının tekrar sağlandığı ve yaygınlaştırılması faaliyetlerinde etkin olan ilk yörelerden birisidir.

Yörede halıcılığın 15.yy.dan beri yaygın olarak yapıldığı bilinmektedir. Selçuklu Dönemi'nde Anadolu'ya göçen Yörükler ve Türkmenler Kazdağı yöresine yoğun olarak yerleşmiştir. Çanakkale yöresinde genellikle Alevi - Bektaşî inancı ile birlikte Şamanizm'in etkileri Yörük ve Türkmen topluluklarında hissedilmektedir.

Ayvacık yöresinde başlık parası geleneği yoktur. Ama yöre geleneklerine göre gelin damadın ailesinin yanına değil kendisine ait olan ayrı bir eve getirilir. Evi olmayan gence kız verilmez yani her yeni evlenen çift ayrı bir eve sahip olmak zorundadır. Bu geleneğe dolayı Ayvacık ve köylerindeki ev sayısı aile sayısından fazladır. Nüfus az olmasına karşın büyük bir yerleşim yeri gibi görünmektedir.

Evlenme çağına gelmeden önce genç kız ve genç erkeğe çeyiz hazırlama geleneği vardır. Bu geleneğe yörede sepi geleneği denilmektedir. Yöredeki ihtiyarların anlatımına göre bir genç kızın çeyizinde; bir ala çul, dört kilim, iki zili, çuval, heybe, iki halı ve çok sayıda yün torba bulunmak zorunda imiş. Aynı gelenek Ayvacık köylerinde bugün de devam ettirilmektedir. Bu dokumaların sayısı ailenin alım gücüne göre değişebilmektedir. Aynı gelenek damat adayının çeyizi için de geçerlidir. Ve düğünden önce her iki tarafın da çeyizi aynı yerde bir araya getirilip çeyiz serme 'Sepi' geleneği ile akrabalara sergilenir.

Çeyizde bulunan halı ve kilim çok fazla zorda kalmadıkça satılmaz. Ancak evlendikten sonra kendileri ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile satarlar. Bir nevi yeni evlenen çifte yatırım gibidir. Özellikle kilim ve zili gibi dokumalar satılmaz ama halılar yeni evlenmiş çifte iyi bir gelir demektir. Yörede çeyizde saklanan halı ve düz dokumaların arasına yüklüğe kaldırılmadan önce kekik otu serpilir. Böylece güvelerden ve farelerden korunmaktadır. Çeyizlik halılar dokunduktan sonra yıkanmadan yüklüğe kaldırılmaktadır.

²⁵ S.Senem Uğurlu, *a.g.m.*, s. 283

Ayvacık ilçesinde eski halıya rastlamak çok zordur. Eskiden yöre neredeyse etnografik bir halı galerisi durumunda iken şu an bunun tam tersi bir durumdadır. Cumhuriyet Döneminde kooperatif tarafından camilerdeki bütün halılar toplanmıştır. Yapılan projeler ve yöreye yabancı turistlerin yoğun olması ayvacık halılarının yurt dışında tanınmasına sebep olmuştur. Bunun sonucunda halı sahipleri, eski halılarını gelir elde etmek için yöreye gelen turistlere ve toplayıcılara satmışlardır. Ayrıca camilere vakfedilen halıların art niyetli insanlar tarafından kundaklanması da sebep gösterilebilir. Camilerde kalabilmiş olan halılar ise yenileri ile değiştirilmiş ve kadınlar mahfilinde ya da camilerin depolarında çürümeğe bırakılmıştır.

Yöre halkı halılarını artık hem kendi evlerinin ihtiyaçlarını karşılamak ya da satın evlerine gelir sağlamak, ticaretini yapmak amacı ile dokumaktadırlar. Bu nedenle, DOBAG ve kooperatif için dokunan halılarda özgün karakter korunmaya çalışılsa da alıcının beğenisi doğrultusunda da dokunmaya başlanılmıştır. Yani kooperatifin ve DOBAG'ın belirlediği ölçüler ve desenler dokunmaktadır.

1842 – 1864 yılları arasında Kazdağlılarına konar-göçer gruplar Ahmet Vefik Paşa zamanında zorla iskâna tabi tutulmuştur. Hatta iskân olmayan grupların çadırlarının iplerini kesmişler, çadırlarını yırttırmış, yakaladığı beyleri dövdürmüş, direnmek isteyenleri öldürmüş ve kaçanları eşkiya ilan etmiştir.²⁶ Bu tarihten sonra yapılan iskân hareketlerinden sonra küçük yer değiştirmeler dışında göç olayı olmamıştır (Ayhan – 1997).

Konar-göçer olarak yerleşik hayata geçen bu gruplar dokuma adı altında dört grup adı altında sınıflandırılmıştır.

1. Çanakkale Kazdağlıları Türkmen Grubu Dokumaları (Ayvacık ve Ezine Yöresi, Çan, Yenice, Bayramiç(Agonya) dokumaları) (Bülent – 2000: 26).
2. Balıkesir Yöncü Yörükleri Dokumaları (Yöncüören, Dallımandıra, Yaren, Edremit, Balya yöreleri) (Gadanaz 2007: 46).

²⁶ A. Gadanaz, M. Orhan, , “ Kazdağı Balıkesir, Bergama ve Ayvacık Halılarının etkileşimi ”, *Çanakkale İli Değerleri Sempozyumları 25 – 31 Ağustos 2008 – Ayvacık Değerleri Sempozyumu 29 – 30 Ağustos 2008*, ÇÖMÜ yay., Çanakkale, 2008, s. 284.

3. Balıkesir Yağcıbedir Yörükleri Dokumaları (Edremit, Bergama yöresi).
4. Bergama yöresi dokumaları (Kozak, Yunt Dağı Geleneksel Bergama Dokumaları) (Kayıpmaz ve diğ. 2001: 36- 37).²⁷

Bu bölgelerde yaşayan konar-göçer gruplar arasında gelenek ve göreneklerinde büyük benzerlikler vardır. Bu benzerlikler halı ve düz dokumalarda da kendini hissettirmektedir.

Belkıs Balpınar Acar'ın “ Kilim, Cicim, Zili, Sumak Düz Dokuma Yaygıları” adlı çalışmasında; Yörükler bir yerden bir yere nakledildikleri zaman, boy ve oymak bağları koştuktan sonra, yeni yörede gördüklerinden veya ufak obalar halinde bir tek yaylakta, birçok değişik boy ve oymak bir araya geldiklerinde birbirinden motifler, desenler alarak kendilerine göre yorumlayarak bunları uzun süre dokumaya devam ederek, gelenekselleştirmektedirler.²⁸ Bu gruplar arasındaki dokuma geleneklerindeki teknik ve desen benzerlikleri bu kanıyı doğrulamaktadır.

14.yy.dan itibaren Türk halılarının Avrupa'ya ihraç edildiği bilinmektedir. İhraç edilen halıların büyük çoğunluğu Batı Anadolu Bölgesi'nde dokunan halılardır. İlk zamanlarda da halının ölçüleri sadece alıcının isteğine göre dokunuyor iken, daha sonraları desen ve renklerde de alıcının isteği dikkate alınmaya başlanmıştır. Bu da halılarda ki özgünlüğün kaybolmaya başlamasına sebep olmuştur. Avrupa'ya ihraç edilen Batı Anadolu Halılarının büyük çoğunluğu İngilizler eli ile gerçekleşmektedir. İngiliz tüccar ve tüccar haneleri birleşerek 1903 yılında The Oriental Carpet Manufatturers Ltd. (doğal halı imalatçıları şirketi) adını almıştır. Batı Anadolu'da dokunan halılar İzmir limanından Avrupa'ya ihraç edilmiştir.

Batı Anadolu'dan Avrupa'ya ihraç edilen halılar Avrupa'da büyük beğeni ve ilgi görmüştür. Bunu Avrupalı ünlü ressamların resimlerinde bu halıları tasvir etmesinden de anlayabilmekteyiz. Alman ressam **Hans Holbain** ve Flaman Ressam **Lorenzo Lotto**'nun tablolarında yer alan halı tasvirleri Batı Anadolu'dan Avrupa'ya ihraç edilen halıların renk ve desen özelliklerini göstermektedir(Levha – 3,4). Fakat

²⁷ A. Gadanaz, M. Orhan, *a.g.m*, s.285.

²⁸ B. B. Acar, “Kilim, Cicim, Zili, Sumak Düz Dokuma Yaygılar”, Eren yay., İstanbul, 1982, s. 30.

bu tablolardeki halılar sanatçıların adları ile anılarak yanlış bir adlandırılmaya gidilmiştir.

Bu sanatçıların yanı sıra **Bellini, Memlig,** ve **Taransilvanya** grubu halılarda bu şekilde anılmaktadır. Bu halılarda yer alan desen ve kompozisyon özellikleri Balıkesir, Bergama ve Ayvacık yöresi halılarını andırmaktadır.

1980 öncesinde Ayvacık halıları kaba görüntüsü ve düşük kalitesi sebebi ile fazla tercih edilmemiştir. Fakat DOBAG projesi ve vakfında katkısı ile halıların kalitesi yükseltilmiştir. Çözü ve ilme sayıları arttırılmış ve tamamen yünden dokunmuştur. Ayvacık halılarının boyutları genellikle küçüktür. Seccade boyutlarındadır. Taban ve seccade halılarında belirli desenler dokunmaktadır. Halılarda genellikle, geometrik motifler dikkati çekmektedir.

DOBAG projesi ile yörede deli boya denilen sentetik boyamanın terk edilmesi ile birlikte Ayvacık ve Kazdağlarında yetişen bitkilerden elde edilen kök boyalarla halılarda kırmızı, mavi, sarı, yeşil, beyaz, siyah, mor renkler kullanılmaktadır. Eski örneklerde zemin rengi genellikle kırmızı, bordür zeminleri ise beyazdır. Karasulu halıda bordür zemini siyah olan karakteristik bir örnektir. Üzümlü ve baklava su olarak bilinen bordür motifleri hiçbir zaman beyaz zemin üzerine uygulanmaz.

Ayvacık halılarında kullanılan renkler bazı halılara isim olarak verilmiştir. Yeşil bacak olarak bilinen hayat ağacı motifi her zaman yeşil renkte dokunmaktadır. Fakat bazen alıcının isteğine göre bu kural bozulmuştur.

Yöresel adları ile elekli, çarklı elek gibi adlandırılan halılarda zemin karelere bölünmüştür. Karelerin içinde büyük sekizgen formda motifler yer almaktadır. Türkmen gülü, çengel, çınar yaprağı motifleri de yöre halılarında sıkça karşılaşılan motiflerdir.

Ayvacık halılarının bazıları ise dokunduğu yerlerin adı ile anılmaktadır. Desenleri aynı olsa da halılara verilen isimler yöreden yöreye değişebilmektedir. Her kızın çeyizinde altın tabak ve turnalı halı mutlaka yer alır.

Ayvacık halı çeşitlerinin geleneksel biçimi ve teknikleri ile yöresel özellikleri çok fazla değiştirilmemiştir. Ancak günümüzde bu halılar tüketiciden gelen isteğe bağlı renk ve desende dokunmaktadır. Çanakkale Ayvacık Yöresi Halıları altın oran sistemine göre dokunmuştur. Seccade ve taban ölçülerinde olan bu halılarda motiflerde simetrik olarak yerleştirilir. Kaba ve orta kalitede dokunan yöre halıları DOBAG projesi ile kalite seviyesi yükseltilmiş; düğüm sıralarını sıkılaştırarak atkı ipleri üç sıradan iki sıraya indirilerek kaba karakterden biraz uzaklaştırılmıştır.

Ş. Yetkin 19.yy. Kafkas Halılarında Bergama Halılarının etkilerini bulur. Ayrıca Ayvacık Halılarını Bergama Halı Grubu içerisinde değerlendirmektedir. Bunun sebebi olarak ta Ayvacık Halıları ve çevre yörelerin halılarının Bergama limanında toplanıp oradan gemilerle Avrupa'ya ihraç edilmesi gösterilebilir.

b) Ayvacık Yöresi Halı Tipleri

1.Berathlı Halı (Şeytan Tırnağı)

Ayvacık halılarının tarihsel gelişimini, batılı ressamın tablolarından takip edilerek yaklaşık bir tarihlendirmeye gidilebilmektedir. 1437–42 yıllar arasında **Bernat Mortorell** tarafından yapılmış olan **Diocesa de Girona** Müzesi'nde bulunan **“Saint Petar Alter”** adlı resim (Levha - 5) günümüzde Ayvacık'ta unutulmak üzere olan Berathlı Seccadenin ilk örneğinin 15. Yüzyıla kadar uzandığını göstermektedir.²⁹

Berathlı halı örneklerin de genellikle aynı motif kompozisyonları iki ya da üç Bölümlü simetrik bir şema olarak düzenlenmiştir(Fotoğraf - 6). Zemin rengi genellikle kırmızı renkte olup bazen beyaz olarak karşımıza çıkmaktadır. Ortadaki büyük ve çıkıntılı figürün içinde bulunan haç şeklindeki form dört ana yönü simgelemektedir. Bu motiflerin içindeki sekiz kollu yıldız ise mutluluğu simgelemektedir. Bu kompozisyon da doğu – batı ve kuzey - güney yönlerinin işaret ederek dört bir tarafta mutluluk ve barış dileğini sembolik bir şekilde anlatarak bir

²⁹ Aslı Aksoy, “Çanakkale Ayvacık Yöresi Halılarının Teknik, Renk ve Desen Özellikleri”, *Çanakkale İli Değerleri Sempozyumları 25 – 31 Ağustos 2008 – Ayvacık Değerleri Sempozyumu 29 – 30 Ağustos 2008*, ÇÖMÜ yay., Çanakkale, 2008, s. 305

mesaj vermektedir. Kısacası, sanatın dili ile halıda bu dileği okumaktayız. Bu motifin dışında bulunan ejderha figürü koruyuculuğu, güç ve kuvveti temsil etmektedir. Bu da mutluluğun koruyuculuğu anlamını taşımaktadır.

Ana motifin dışında kalan zeminde ise sekiz kollu yıldızların tekrarlanması ile doldurulmuştur. Daha sonrasında ince su, kalın su ve devamında tekrar bir ince su ile halı sonlandırılmıştır. Kalın bordur da, çift goldür, goldür, yan yaprak ve yan yaprak ağaç motifleri kullanılmıştır. Bordür zeminlerinde, beyaz siyah veya kırmızı renkler kullanılmıştır. İnce su da ise yılan, S motifleri kullanılmıştır. Bu motifte ayrıca ‘Yedi Bela’ olarak ta isimlendirilebilmektedir.

Beratlı halının bir özelliği de ana motifin tekrarında diğer motife geçişte bir sonraki motifin başlangıcı olarak işlenmiş olmasıdır.

2. Altın Tabak

Ayvacıta manav kesimin yaşadığı köylerde genç kızların çeyizlerinde bulunması gelenek halini almış bir halıdır. Altın tabak halı yörede beş adı ile de bilinmektedir. Bu halıda, yörede “şıptaka”, “şıptake” veya “zerde tabağı”, veya “sarı el”, “altın el”, “kollu”, “çicek”, “etek yarımı” denilen motifler yer almaktadır. Ayvacık yöresinde “tabak” olarak adlandırılan motif, Bergama yöresinde gelinin çeyiz sandığını simgeleyen sandık motifi olarak bilinir(Levha - 7).

Günümüzde Altın tabak adıyla tanınan halı ufak farklarla, eskiden sanat tarihçiler tarafından **Holbein**, günümüzde ise Erken Osmanlı Devri Halıları diye adlandırılan IV. Grubuna girmektedir. Bu nedenle de bu halı tipi zaman zaman Bergama halıları ile karşılaştırılmıştır. Bir diğer neden olarak da Ayvacık ve yakın çevrelerde dokunan halıların Bergama’da toplanıp İzmir limanından Avrupa’ya ihraç edilmesi gösterilebilir.

Altın tabak halılarda zemin rengi genellikle kırmızıdır. Orta kısımda eli belinde motiflerin izlendiği iç içe işlenmiş kareler, karelerin en içtekinin ortasında

Türkmen gülü veya sekiz kollu yıldız motifi bulunmaktadır(Levha - 8).³⁰ Oluşturulmuş olan bu motif daha sonra halının zeminine simetrik olarak ikişer adet yerleştirilmiştir. İç içe geçmiş olan kareler dengeyi, kenarlarında bulunan eli belinde motifler ise doğurganlığı ve bereketi simgelemektedir. En üstte yer alan üçgen motifi üçgenin yan köşeleri kadın ve erkeği üst köşesi bir bebeği temsil, etmektedir(Levha - 9). Yine yanlardaki eli belindeki motifler de doğurganlığı ve bereketi simgelemektedir. Halının genelinde işlenmiş olan kare ve üçgen motiflerinin arasında kalan alanlarda simetrik olarak hayat ağacı motifi yerleştirilmiştir. Halının kenar sularında, büyük suda genellikle goldür motifi işlenir. Bu halıda asıl anlatılmak istenen asıl tanım dengeli, bereketli ve uzun bir ömrün dileğidir. Halının belirli kısımlarına yerleştirilmiş olan ying yang formunu anımsatan motifte burada dengeli yaşamın ve mutluluğun sembolik olarak anlatılmak istenildiğini göstermektedir. Köşeli ve kara madalyonlu Bergama Halı grubunda yer alan halılar, yani **Holbein** grubu sekizgen madalyonlu Bergama Halılarının genel desen özelliklerinin, köşeli madalyonlarla devam ettirmesi geleneğini yansıtmaktadır. Bergama ve çevresi **Holbein** grubu sekizgen madalyonlu halılara akraba olabilecek özelliklerde, madalyonları köşeli halı grubu konumundadır.

Altın tabak halı adını, kırmızı zemin rengi üzerindeki tabak adı verilen eşkenar dörtgenleri çevreleyen koçboynuzu formlarının geçmişte sarı renkli yapılmasından almışsa da günümüzde bunlar ve ara bordürü içli dışlı çevreleyen koçboynuzu formları mutlaka beyaz renkli yapılmaktadır.³¹

3. Elekli Halı

Elekli Halı, Çınarpınar Köyü'nde yoğunlukla dokunan bir halıdır. Halı zemininde bulunan sekizgen madalyonların içindeki şekillerinin, Çınarpınar halı dokuyucuları tarafından eleğe benzetilmesinden dolayı elekli halı ismini almıştır(Levha -10,12).

³⁰ Aslı Aksoy, *a.g.e.*,s.307

³¹ Aslı Aksoy, *a.g.e.*, s. 309

Bu halı örneği Kozak Halısından türetilmiştir. “Elek” 1975 yılında Rudain tarafından tespit edilerek “Lezgi Yıldızı” olarak adlandırılan bir motiftir. Ayvacık elekli halıda bulunan “elek” motifi Bergama örneğinden Ayvacık’a deforme olarak geçmiş bir Lezgi Yıldızı’dır.³²

Elekli halıda zemin rengi genellikle kırmızıdır. Ortada yer alan ana motif olan elek motifi birden daha fazla olarak simetrik olarak yerleştirilebilmektedir(Levha - 11). Motif sayısı halıdan halıya farklılık göstermektedir. Elek motifinin ortasında dört yönü gösteren konturla çevrilmiş yıldız motifi yer almaktadır. Motifin içine simetrik olarak yerleştirilmiş eli belinde motifi yer almaktadır. Elek olarak nitelendirilmiş olsa da bu motif genel kompozisyon şeması içinde bakıldığında bereket ve doğurganlığın sembolü olarak yorumlanabilir. Halının ortasına yerleştirilmiş ana motiflerin uç kısımlarına yine simetrik olarak yıldız motifi yerleştirilmiştir. İki motifin arasında kalan kısma göz motifi yerleştirilmiş ve halının köşelerine ve bordür kısımlarına çengel motifleri yerleştirilmiştir. Tekrarlanan çengel motifleri bütününe bakıldığında üçgen bir form halini almıştır. Bu formda halılarda uygulanan muska desenini andırmaktadır. Halıda iki ince su arasında kalan kalın su da bardak ve yan yaprak motifleri görülmektedir. Kenar suyunda ise üçgenlerin tekrarlanması ile oluşturulmuş kırmızı ve mavi renklerin kullanıldığı motif yer almaktadır.

Elek motifleri Türk sembol dünyasında gökyüzünden dağıtılan şans betimlemektedir(Çizim -1). Elek motifinin içinde yer alan yıldız motifleri de mutluluğu simgelemektedir. Yani şansla beraber mutluluğun bir arada bulunması dileğinde bulunmaktadır. Dışta bulunan çınar yaprakları ise uğuru simgelemektedir. Dolayısı ile bu motif, sonsuzluğa mükemmeliyetle kurulu bereket dolu bir hayata dilenmiş bir dilek olarak dokunmuştur.

Elekli halı tipinin, çarklı elek, bostan elek, üç elek, altı elek gibi çeşitleri de mevcuttur. Motifin halıda işleniş ve sayısı bakımından elekli halılar ayrıca bu isimleri alarak farklı çeşitler ortaya konulmuştur.

³² Aslı Aksoy, *a.g.e.*, s. 312

Çarklı elek motifli halı, ana motifi oluşturan madalyonun etrafını çevreleyen geometrik desenlerin çarka benzetilmesinden dolayı bu ismi almıştır(Levha – 13,14).

Altı Elek halıda da yine elekli halıda gördüğümüz ana motifin halının orta kısmında altı adet madalyonun simetrik olarak yerleştirilmesinden dolayı, altı elek adını almıştır. Burada elek motifli madalyonlar, halının ana zeminini tamamen kaplamış durumdadır. Bundan sonra iki ince su arasına yerleştirilmiş olan kalın su ile halı sonlandırılmıştır. Bu halıda kırmızı ve beyaz renkler hâkim durumdadır.

Aynı şekilde bu ana motifin halının ara zeminde art arda yine simetrik olarak yerleştirilmesi ile de üç elek motifli halı tipi ortaya çıkmıştır. Kompozisyon olarak madalyonların sayısı dışında genel itibari ile aynı özellikleri göstermektedir.

4. Turnalı Halı

Turnalı halı, ortadaki madalyon ve zemindeki kenar arasında oluşan boşlukta yan duran ‘V’ şeklini oluşturan motifler turnaların gökyüzünde uçarken sıraya girip bu şekli alırlar. Bu hareket halıya başarılı bir şekilde işlenmiştir. Bu desen simetrik olarak yerleştirilmiştir. Turna kuşu konar-göçer bir topluluk olarak Orta Asya’dan gelip Ayvacık yöresine yerleşmiş olan Yörük ve Türkmenlerin getirdiği bir desendir (Levha - 15). Bu desenin halıda kullanıldığı en eski örnek 16.yy ‘da yaşamış ressam Chirlondio’nun Meryem ve İsa tablosunun zemininde resmedilmiştir. Burada Budizm etkileri de görülmektedir. Ortada lotus çiçeği ile oluşturulmuş madalyon budanın oturduğu kaideyi temsil etmektedir. Ortadaki sekizgen sekiz yönü göstermektedir(Çizim - 2).

Ayrıca turna kuşu Türk mitolojisinde de önemli bir yere sahiptir. Konar-göçer bir toplumun kışın sıcak yerlere, yazın ise serin yaylalara çıkmasını da temsil ediyor olabilir. Turnalar da kışın sıcak bölgelere sürü halinde göç ederken yazın havaların ısınmaya başlamasıyla birlikte geri dönerler. Bununla birlikte turna kuşları haber gönderip getirmeyi ve insanlarla dertleşmeleriyle ilişkilendirilebilir. Fakat Ayvacıkta dokunan Yörük halı ve motiflerinde geleneksel motifler dokunuyor olsa da dokuyanlar bu motifleri neden dokuduklarını ve neyi anlattıklarını pek bilmezler.

Anadan kıza ustada çırağa geçerek ezberlenmiş motifler olarak uygularlar. Sembolik tinsel anlamları üzerinde fazla da durmamaktadırlar.

5. Cami Halısı

Cami Halısı, ismini Ayvacık'ın Erecek Köyünde bir camide bulunduğu için yöre halkı tarafından cami halısı olarak adlandırılmıştır. Bu halının yörede dokunulması uzun zamandır unutulmuştur. *Ana zemin de Yomut ve İmreli Türkmenlerinin 'Dırnak Gül'e benzeyen göl motifleri mevcuttur.*³³

Yomut Türkmenlerinin halılarında görünen motiflerle cami desenli halılarda görülen motifler büyük bir benzerlik göstermektedir. Halıda zeminin orta kısmını kaplayan art arda yerleştirilmiş iki ya da üç adet motif bulunmaktadır. İlk bakıldığında baklava motifini yansıtan motifin içinde sekiz kollu yıldız, yıldızı çevreleyen konturların oluşturduğu dört kollu bir madalyon bulunmaktadır. Bu madalyonun iç kısmında kalan köşelerinde, yingyong motifini anımsatan desenler yer almaktadır. Daha sonra motifin zemini baklava formunda bir çerçeve içine alınmıştır. Çerçevenin dış kısmı da çengel motifleriyle kaplanmıştır. Bu çengel motifi halıda yer alan diğer motiflerin çevresinde uygulanmıştır. Ana motiflerden sonra bu motiflerin bittiği yerde başlayan baklava formu desenler başlamaktadır ve art arda tekrarlanan bu desen halı zemininin tamamını kaplamaktadır. Bu motifler halının içte yer alan ince su kısmına denk gelen yerlerde köşe kısımlarında üçgen formu, muska motifine benzer motifler oluşturmuştur. Bu motiflerin etrafını yine çengel formlar çevrelemektedir(Levha – 16).

Cami halısının zemin rengi genellikle kırmızı renklidir. Halı iki ince su arasında bulunan kalın su ile sonlandırılmıştır. Kalın su kısmına genellikle yan yaprak ve bardak ya da baklava motifleri işlenmiştir.

³³ Aslı Aksoy, *a.g.m*, s, 311.

Günümüzde Ayvacık yöresinde neredeyse unutulmuş olan bu motif son yıllarda DOBAG projesi sayesinde tekrar dokuyucular tarafından dokunmaya başlamıştır. Orta Asya etkileri büyük ölçüde halıda kendini hissettirmektedir.

6. Oklu Halı

Ayvacık yöresinde, Yörük kesiminde her kızın çeyizinde Kızıllı Namazlağ (Oklu Seccade) halı mutlaka bulunmaktadır.

Ayvacık'a bağlı bir Yörük Köyü olan Çamkabak'ta evlilik töreninde gelinin bindiği atın terkisine serilmesi bir adet olan oklu kızılı halı, oklu adını, ana zeminde yer alan, bir dikdörtgenin ortasından çıkan, yörede 'oklu' adı verilen dört adet ok işaretinden alınmıştır. Halının zemin rengi genellikle kırmızı renkte dokunur. Bu nedenle bazı Ayvacık köylerinde kızılı adıyla da tanınmaktadır. Yörede ok adı verilen dört yönü gösteren motifler, her örnekte genellikle lacivert renkle dokunmaktadır. Burada Ayvacık halılarının genel özelliği olan desenlerin tek tek değil bir bütün olarak ele alınmış olmasıdır. Motifler bir biri ile kaynaşarak ana motifi oluşturmaktadır ve ana motif halıya birkaç adet simetrik olarak yerleştirilmiştir. Ana motifin ortasında bazen sekiz kollu bir yıldız ya da stilize edilmiş çiçek motifi yer almaktadır(Levha - 17). Ayrıca motifin iç kısımlarında koçboynuzu motifi ya da ying yang tarzını yansıtan çiçek motifi yerleştirilmiştir. Yine motifin dış kısmında köşelere simetrik olarak yerleştirilmiş ok ve yay motifi işlenmiştir(Çizim - 3). Bazı örneklerde motifin iç kısmında, köşelere stilize gemi motifi veya düğümlemiş bir ejder motifi yerleştirilmiş örneklerini görmekteyiz. Bu halı modeli, hayvan figürlü halılar grubuna girmektedir.

Ayvacık halı grubundan çarklı elekli, turnalı, altın tabak halılar gibi kızılı-oklu halı modeli de IV. Holbein grubu Bergama halıları olarak tanımlanmıştır.

Oklu halı modeli bugün de Ayvacık yöresinde aslına uygun olarak dokunmakla birlikte, son zamanlarda alıcının isteğine göre renk özellikleri değişiklik göstermeye başlamıştır.

7. Nar Budak Halı

Halı, ismini zemini kaplayan çiçek motifinden alır. Yöre halkının bir kısmı karanfile, bir kısmı da kabak çiçeğine benzetmektedir. Bu nedenle bu halı modeli yörede bu isimlerle anılmaktadır. Motif, ortada yer alan sekiz kollu yıldızlardan çıkan dört adet stilize çiçek motifinden oluşmaktadır, bu motif belli aralıklarla halının tamamını kaplamaktadır(Levha -18). Bu çiçek motifleri bazı halılarda karşılıklı iki rengin kullanılmasıyla oluşturulmuş ise de bazı örneklerde dört renk olarak uygulanmıştır(Levha -19, Çizim -4). Motifte kullanılan renkler kırmızı ve yeşildir, bu renklerin yanı sıra lacivert ve sarı renkler de kullanılmıştır. Halının zemin rengi genellikle kırmızı ve beyaz renkte dokunur, kenar suyu ve ince su arasında kalan kalın suda ise genellikle goldür, ikili goldür ve çiçek motifi kullanılmıştır. İnce su ise akarsu motifi ile işlenmiştir ve bordür zemini genellikle lacivert renktedir.

8. Kozaklı Halı (Yeşil Bacak, Kıvrımlı Elek)

Halının ana motifini aslında bir hayat ağacı motifi oluşturmaktadır. Bu motif halının zeminine tamamen hâkim durumdadır(Levha - 20). Halının zemin rengi kırmızıdır.

Halıda Hayat Ağacı motifini oluşturan geometrik kıvrımlı dal motifleri bulunmaktadır. Hayat ağacı motifinin orta kısmında altıgen bir madalyon bulunmaktadır. Madalyonun ortasında dört adet çınar ağacı motifinden oluşturulmuş stilize çiçek motifi yer almaktadır. Madalyonun iç kısmında, simetrik olarak yerleştirilmiş elibelinde motifi bulunur. Madalyonun etrafı yine kıvrık dallarla çevrelenmiştir. Halıda, yöredeki diğer halılardan farklı olarak kenar suyu ve kalın sudan önce uzun kenarlara yerleştirilmiş, ikişerden dört adet kalın su boyamasının yer almasıdır. Bu özellikle kozaklı halının karakteristik bir özelliğidir ve bu kısmın içi yıldız motifleri ile doldurulmuştur. Ardından ince su, kalın su ve kenar suyu yer almaktadır ve halı bu şekilde sonlandırılmıştır. Halının ince su ve kenar suyunda akarsu motifi yer almaktadır. Kalın suyun içi ise genellikle çınar ağacından

oluşturulmuş, çiçek motifi ve goldür motifi ile doldurulmuştur. Halıda su zeminin rengi genellikle koyu renktedir(lacivert ve siyah).

Halıda kullanılan Hayat Ağacı motifinin yeşil renkte işlenmesi de halının karakteristik bir özelliğidir. Bu nedenle halı yörede Yeşil Bacak olarak da isimlendirilmektedir. Ortadaki madalyonun elek motifine benzetilmesi ve madalyonu çevreleyen kıvrımlı dallardan dolayı kıvrımlı elek ismiyle de adlandırılmaktadır.

Halının genelinde işlenen motif kompozisyonuna bakıldığında, sonsuzluğu simgeleyen hayat ağacı motifi, bolluk ve bereketi simgeleyen göl motifi ve doğurganlığı simgeleyen eli belinde motifini görmekteyiz. Buna bakarak halının dokuyucusunun sonsuz bir mutluluğu dilediğini söyleyebiliriz.

9. Yıldızlı Halı

Ayvacık yöresi halılarının birçoğunda görülen sekiz kollu yıldız motifi, bu model halılarda tüm zemini kaplamaktadır. Halının zeminine yerleştirilen yıldız motifleri farklı renklerde işlenmiştir(levha - 21). Motiflerde kullanılan renkler genellikle, sarı, yeşil, mavi renklerdir. Halının zemin rengi kırmızıdır. Halının ince sularında yılan motifi kullanılmıştır. Kalın suda ise yıldız motifi veya çiçek motifi yine farklı renklerde işlenmiştir. Ayvacık yöresinde son dönemde yoğun olarak dokunan bir modeldir.

Sekiz kollu yıldız Selçuklularda, Alâeddin Keykubad döneminde kullanılmıştır. Sembolün asıl vurguladığı anlam hâkimiyettir. Sekiz köşe, dört ana yönü ve dört ara yönü temsil etmektedir. Sanat tarihçileri bu motifin güçlülük, iktidar ve hâkimiyet yönüne dikkat çekmektedir.

10. Karasulu Seccade (Üzümlü, Lambalı)

Karasulu, Ayvacık yöresinde manav kesim tarafından dokunan bir seccade motifidir. Seccade yörede dört farklı isimle adlandırılmaktadır. Karasulu, üzümlü,

lambalı kara namazlağ isimleri ile bilinmektedir. Karasulu ismini büyük bordürün zemininin siyah renkli olmasından, üzümlü ismini ana bordürde yer alan üzüm motifinden, Lambalı ismini de zeminde yer alan dört adet lambaya benzetilen motiften alır (levha - 22).

Seccadede ortada yer alan çiçek motifini andırır madalyon yer alır. Madalyonun etrafına sekiz kollu yıldız motifleri serpiştirilmiştir, yanlarda dört adet yöre halkı tarafından lamba olarak adlandırılmış motif simetrik olarak yer almaktadır. Lamba motiflerinin arasına selvi ağacı motifi yerleştirilmiştir. Halının zemini mihrap deseni ile çevrelenmiştir. İnce bordürlerde çakmak diye adlandırılan ‘S’ motifi kullanılmıştır. Kalın bordürde ise karakteristik olarak üzüm motifi kullanılmaktadır. Karasulu seccadede zemin rengi genellikle kırmızıdır. Halıda görülen mihrap nişi motifinden dolayı halıyı, Mihraplı Seccadeler arasına da koyabiliriz.

İçteki mihrap, sembol dilinde dünyaya gelişi simgelemektedir. Mihrabın içine yerleştirilmiş olan selvi ağacı ölümden sonraki hayatı, sonsuzluğu simgelemektedir. Lamba olarak adlandırılan kandil motifleri de kutsallığı simgelemektedir. Kandillerin altında yer alan eli belinde motifi ise doğurganlığı ve çoğalmayı simgelemektedir. Halının bordüründe yer alan üzüm motifi ise bereketi, üremeyi simgeler. Kısacası bu halı örneğinde dinsel içerikli bir kompozisyon oluşturulmuştur.

11. Sarıbaş Seccade

Sarıbaş seccade, merkezi bir madalyon ve bunun alt ve üst kısmında yer alan, kenarlarında iki dikdörtgen asılı bulunan birer üçgen şekilden oluşmaktadır. Bu üçgen genellikle sarı renk ile dokunmaktadır. Bu nedenle seccade Sarıbaş ismi ile bilinmektedir. Bu kısmın beyaz renkle dokunduğu örnekler ise ‘Akbaş’ adı ile bilinir. Kullanılan doğal boya renkleri; koyu-açık kırmızı, açık mavi, koyu-açık yeşil, sarı, turuncu ve siyahtır. Halk arasında kırmızı, al - beyaz, ak – kırmızı, siyah - kara olarak ifade edilir. Bazı köylerde ise bu seccade Büyük Baş olarak da bilinir(Levha - 23).

Halının desen kompozisyonu; geometrik merkezli bir madalyon, bunun alt ve üst kısmında yer alan kenarlarında, yeni örneklerde bir, eski örneklerde iki dikdörtgen asılı bulunması ile bir başlığa benzeyen birer üçgen şeklinden oluşmaktadır. Halının zemin rengi genellikle kırmızıdır.

12. Güğümlü Seccade

Güğümlü seccade yörede “Direk Halı” olarak da bilinmektedir. Halı, adını ana zemininde yer alan, ortadaki daha büyük olmak üzere üç adet olan motiften almaktadır. Bu motif bazı yöre köylüleri tarafından güğümlü olarak isimlendirilir. Orta kısımdaki motifler bazı kesimlerce direğe benzetildiğinden direk halı olarak da bilinir(Levha - 24).

Seccadede zemin rengi genellikle kırmızıdır. Halının orta kısmında üç adet, baş kısımları üçgen formlu uzun dikdörtgenler yer almaktadır. İçlerinde sekiz kollu yıldız motifleri yer almaktadır. Bu motiflerin dışında zemini eli belinde motifleri çevrelemektedir. Daha sonra halının iki ucunda hayat ağacı motifleri sıralanmıştır. Kara suda ve ince suda yılan motifi, kalın suda ise baklava motifi işlenmiştir.

13. Karabudak Seccade

Halının ana motifini, ana zeminde yer alan üst üste sıralanmış hayat ağacı (budak) motifi oluşturur. Hayat ağacı motiflerinden bir kısmının bazen siyah renkte dokunmasından dolayı bu halı modeli yörede “Karabudak Seccade” olarak isimlendirilir(Levha – 25) Aslında bunlar birer hayat ağacı motifidir. Bu motif manav kesim tarafından çiçek motifine benzetilmektedir. Halıda zemin rengi genellikle kırmızıdır. Hayat ağacı motifi beyaz veya siyah renkte dokunur ve ana motifin ardından zemin bir mihrap nişi motifi ile kapatılmıştır. Böylece halıda da bir mimari birimin tasvirinin yapıldığını görmekteyiz.

14. Türkmen Gülü Desenli Halı

Türkmen gülü desenli halılarda zemini genellikle çarkıfelek olarak da isimlendirilen Türkmen gülü motifi kaplamaktadır. Kalan boşluklar ise göz deseni, stilize kuş ve insan motifleriyle doldurulmuştur. Halıda zemin rengi kırmızıdır. İki ince su motifinin arasında kalan kalın suda ise yarım goldür motifi işlenmiştir. Goldür desenleri farklı renklerde dokunmuştur. Bu desenli halı genellikle yolluk olarak dokunmaktadır(Levha - 26).

D. AYVACIK KİLİMLERİ

a) Ayvacık Yöresi Kilim Dokumaları Ve Tarihi Gelişimi

Ayvacık yöresinde dokumacılığın ne zaman başladığı kesin bir tarihle bilinmemektedir. Kaynaklarda “Çanakkale yöresinde XV. y.y.’dan itibaren halı dokumacılığı yapıldığı Çanakkale, Ezine ve Ayvacık’ta dokunan halıların Bergama halı ailesi grubundan olduğu ve eskiden burada dokunan halıların satışının Bergama üzerinden yapıldığı³⁴ yazmaktadır.

Yine bazı kaynaklar da XIV. y.y. ‘da yöredeki halkın pek çoğunun yerleşik düzende yaşadığını, XVI. y.y. ‘da bile köylerin sayısının fazla ama nüfusunun az olduğunu hatta bazılarının 8–12 haneyi geçmediğini belirtirken, bir yandan da halkın çoğunluğunun sahilin iç kesimindeki dağlık alanlarla, Çanakkale Menderesi’nin kuzeyindeki yaylalarda ve Kazdağı’nda yaylacılık yaparak yaşadıklarını, Kazdağı’nda yaşayan Türkmenler tarafından sonbaharda yapılan panayırda Çan pazarına kilim satmaya geldiklerini belirtmektedir.³⁵

Eskiden dokumalar yörede, dağ köylüleri ve Yörük köylüleri tarafından dokunmaktaymış. Düz dokuma yaygılarında en fazla kilim dokumacılığı yaygın olan

³⁴ İ.H. Güngör, *Türk Halıları*, c.1, Çanakkale Bölgesi Halıları, İstanbul, 1984, s. 29.

³⁵ Bekir Deniz, *Ayvacık..*, s. 24.

bu köylerde sergi, çeyizlik, ölümlük kilim, bugün de olduğu gibi ısmarlama yoluyla dokunmakta idi.

1960 yıllarından sonra, halının daha fazla para kazandırmaya başlamasından dolayı kilim dokumalar azalmış, dokuyucular daha çok halı dokumaya başlamışlardır. Halkın deyimi ile sepi (çeyiz eşyası) ya da ölümlük-dirimlik için dokunan düz dokuma yaygılar, eskiden halıdan daha kıymetli sayılmaktaydı.³⁶

Yörede evlilik çağına gelmiş gençlerin çeyizinde, her düz dokuma yaygı türünden en az birer adet, dört beş adet namazlık kilimi bulunmaktadır. Çeyizde bulunan halılar yeni kurulmuş ailenin ihtiyaçlarını karşılamak için satılmakta fakat çok zorda kalınmadıkça kilim dokumalar satılmamaktadır. Kilim dokuma halıdan daha çok işleve sahip olması ve daha hafif olmasından dolayı köylülerin evlerinde halıdan daha değerli, kıymet verilen bir eşyadır.

Ev sergisi olarak kilim daha çok tercih edilmektedir. Yörede dokuma malzemesi olarak genellikle koyunyünü kullanılır.

Ayvacık kilimleri doğal boyalarla boyanmış yünden dokunmaktadır. Kilim dokumalarda genellikle art arda yerleştirilmiş bir dar bir geniş bordür bulunur. Dar bordüre küçük su, geniş bordüre de büyük su veya goca su adı verilir.

Yörede sadece kilim tekniği ile dokunmuş kilim örneklerinin yanında, kilim ile zili ve kilim ile cicim tekniklerinin bir arada kullanıldığı kilim dokumalara da yoğun olarak rastlanmaktadır.

Kilim dokumalar, ilikli ve iliksiz olarak iki teknik ile dokunmaktadır. İlikli kilim tekniği yörede günümüzde pek yaygın olarak uygulanmamaktadır. Bu teknikte ferdalı kilim modeli nadiren de olsa dokunmaktadır. İliksiz kilim tekniğinde dokunan kilim modellerinde iki düz dokuma yaygı tekniğinin bir arada kullanıldığı örneklerle de yoğun olarak karşılaşmaktadır.

Kilim ve zili tekniğinin bir arada kullanıldığı örnekler; Gırla Kilim, Goca Kilim, Hımaylı Kilim, Kabak İçi Nakışlı Kilim modelleridir.

³⁶ Bekir Deniz, *Ayvacık*, s. 29.

Kilim ve cicim tekniğinin bir arada kullanıldığı “Tırnak-Pul Yıldız Motifli Kilim” modelidir. Bu tarz kilimlerde yörede yaygın olarak dokunan bir modelidir.

Bu örneklerin dışında yalnızca iliksiz kilim tekniğinde dokunmuş örnekler ise Güzingi Kilim (çuval), Garaf-Çıbıklı Kilim ve Kırmızı Kilim modelleridir.

b) Ayvacık Yöresi Kilim Dokuma Çeşitleri

1. İlikli Kilim

İlikli kilim tekniği ile dokunulmuş kilimler, günümüzde Ayvacık Yöresinde pek yaygın dokunulmamaktadır. Yörede Ferdalı Kilim olarak adlandırılan kilim türü bu teknikte olup nadiren de olsa günümüz Ayvacık dokuyucuları tarafından dokunulmaktadır. Bu kilim çeşidinin tamamı da bu teknikte dokunulmamıştır. Sadece kenar kısımları ilikli teknik ile dokunmuştur.

1.1. Ferdalı Kilim

Yöre halkı tarafından bir desenden diğer desene geçiş sırasında meydana gelen yırtıklara ferda, bu teknikte dokunmuş kilimlere de “Ferdalı Kilim” denir. Yörede ilikli kilim tekniği ile dokunmuş kilim örnekleri pek fazla görülmemektedir. Sadece kenar bordürleri ilikli (ferda) kilim tekniğinde dokunan ve zemini tek renk olarak kırmızı renkle süslenen örneklere ferdalı kilim denilmektedir(Levha - 27).

Bu örneklerde kırmızı ve mavi renk karakteristiktir. Kenar suları süslemesiz mavi renkte, iliksiz kilim tekniği ile dokunmuş olan ana zemin ise kırmızı renkte dokunmaktadır.³⁷ Herhangi bir süsleme ögesi bulunmamaktadır. Ancak sadece 100–150 yıl öncesine ait eski örneklerinde, zemin ortasında küçük bir şekilde sarma

³⁷ Bekir Deniz, *Ayvacık*, s. 69.

motifi cicim tekniğinde işlenmiş, baklava şekilli bir desen ya da parmak motifi bulunabilir.³⁸

2. İliksiz Kilimler

Halk arasında basit ve değersiz görülmektedirler. Bu nedenle evde sürekli ayakaltında olan yerlere serilir veya at arabalarında, yük örtüsü olarak, perde, çuval olarak kullanılır. İliksiz kilim iki iplik sistemiyle yapılan bir dokuma türüdür. İliksiz kilim yörede çul olarak da adlandırılmaktadır.

İliksiz kilim bir veya iki parçalı olarak dokunabilir. İki parçalı olanlarda parçalar birbirilerine dilerek birleştirilir ve dikim yerleri ayrı bir desen meydana getirir.

Çul dokumalarda genellikle desenli bordürlerinin arasında kalan kısımlarında dar ve geniş kuşaklardan meydana gelen çıbık-çubuk (Yol) desenleri ile süslenir. Bu kuşaklar yatay karakterli, çizgi üsluplu işlenir. İliksiz (çul dokumalar) genellikle kırmızı, siyah, kahverengi ve beyaz renklerde dokunmaktadır.

İliksiz dokumalar hafiftirler. Ayrıca kolayca taşınabilmesi ve temizlenebilmesi için küçük dokunmuşlardır.

2.1. Güzüğü Kilim (Çuval)

Güzüğü kilim genellikle Ayvacık Yörük köylerinde dokunmaktadır. Daha çok giyim eşyası taşımak ve saklamak üzere dokunmaktadır. Dokumanın içerisi çengel görünümlü geometrik desenlerde doldurulmuş sekizgenler ve bunları bağlayıcı eşkenar dörtgenlerden meydana gelen motiflere sahiptir (Levha – 28, Çizim - 11).

³⁸ Bekir Deniz, *Gös. Yer.*

2.2. Garaf - Çıbık Kilim

Yün malzeme ile iliksiz kilim tekniğinde dokunan bu örnek kolaylığı ve sadece yol desenleriyle süslendiğinden basit ve değersiz sayılır.

Kilimleri süsleyen ince dar şeritlere “çıbık”, bunların arasındaki, geniş yol motiflerine “garaf “ denir. Bu desenlerle dokunmuş kilimlere de Garaf-Çıbık Kilim adı verilir. Bu örnekler yer sergisi veya yük örtüsü olarak kullanılır. Bu kilimler günümüzde Çamkabalak ve Yukarı Köylerde dokunmaktadır. Bu köyler Yörük köyleridir.

Bazen aynı ölçülerde dar çıbıklar halinde art arda dokunan örnekler bazen altı dar bir geniş şerit halinde dokunmuştur.

Günümüzde çok fazla dokunmayan bu örnek daha çok camilerde kullanılmıştır. Camilerdeki el dokuma halıların yerini makine halılarının alması ile birlikte diğer dokuma örnekleri ile birlikte cami depolarında çürümeye terk edilmiştir.

2.3. Kırmızı Kilim

Bu tip kilim daha çok Çamkabalak ve genellikle Yörük köylerinde dokunmaktadır. Çeyizlik ya da ölümlük olarak dokunan bu kilimler genellikle ölümlük-dirimlik kilim diye de bilinmektedir. Zeminin kırmızı renkte dokunmasından dolayı kırmızı kilim adını almıştır(Levha – 29).

Her kadın gençliğinde veya evlendikten sonra kocası kendisi için, öldükten sonra cenazesinin üzerine örtülmesi için kilim dokumaktadır. Halkın değimi ile bu halılar ölümlük – dirimlik olarak isimlendirilmiştir. Cenazenin üstüne örtülen bu yaygılar daha sonra ölen kişinin hayrına camiye serilmektedir. Ayrıca Türkmen kesiminde cenaze, halı veya kilim dokumalarından herhangi biri ile gömülmektedir. Buda Şamanizm inancından gelen bir inanış olup, ölen kişinin öldükten sonra da

hayatına devam edeceği ve dünyadaki eşyalara orada da ihtiyaç duyacağı inancından gelir.

İliksiz kilim tekniğinde tek parça olarak dokunan bu kilimler tek renk ve desensiz olarak dokunurlar. Nadiren bazı örneklerde dar yüzler mavi renkli, ince çıbık halinde dokunur. Yün malzeme ile dokunan bu kilim tipi günümüzde de yaygın olarak dokunmaktadır.

3. Kilim ve Cicim Tekniklerinin Kuşaklar Halinde Dokunduğu Kilimler

Daha çok Yörük köylerinde dokunmaktadır. İliksiz kilim ve cicim tekniklerinin dönüşümlü olarak dokunulmuş olan bu örneklerde kilim kısmına, bir koyu, bir açık renkli yol desenleri ile süslenmiştir. Bu kısma garaf denilmekte, cicim teknikli bölümdeki, sarma, motifli cicim tekniğiyle işlenen süslemelere de pul adı verilmektedir. Bu örnekler yün malzeme ile dokunmaktadır. Daha çok perde ve yük örtüsü olarak kullanılan bu kilimler önemsiz görülmektedir.

3.1. Tırnak, Pul, Yıldız Motifli Kilim

Kilimin kalın kuşak kısmının kenarları halkın “Dırnak” (Tırnak) adını verdiği çentiklerle süslenmesinden dolayı Tırnak, bordürün iç kısmının yöre halkı tarafından pul-yıldız motifli olarak adlandırıldığı motifin işlenmesinden dolayı Pul Yıldız Motifli Kilim denilmektedir. Kuşakların arasında kalan kısım kilim tekniği ile dokunmuştur(Levha – 30, Çizim - 12).

4. Kilim ve Zili Tekniklerinin Dönüşümlü Olarak Kuşaklar Halinde Dokunduğu Kilimler

Yörede kilim teknikli dokumalardan daha fazla görülen bir tiptir. Kilim ve zili tekniğinin dönüşümlü olarak dokunulmuş düz dokuma örneğidir. Kilim kısımları, iliksiz kilim tekniği ile süslemesiz düz çubuklar halinde bırakılmıştır. Aradaki zili teknikli bölümler ise değişik motiflerle süslenmiştir. Kilimlerin isimleri bu motiflere göre isimlendirilir.

4.1. Gırla Kilim

Kilim ve zili tekniklerinin, kuşaklar halinde, dönüşümlü olarak dokunduğu bu örneklerde kilim bölümü garaf (yol) desenleri ile oluşturulmuştur. Zili kısmı ise halkın gırla nakış dediği, oldukça stilize edilmiş elibelinde motifleri ile bezenmiştir. Ayrıca bu motifler yöre halkı tarafından eğrilip büğrülerek yürüyen, topallayan insanlara benzetilir. Daha çok genç kızlar tarafından çeyizlik olarak dokunmaktadır. Bazen de ölümlük-dirimlik olarak kullanılır. Yöredeki en yaygın kilim türlerindedir(Levha - 31, Çizim -13).

Gırla nakışlı kilimlerin en basit örneklerinde alt alta dizilen V şekilli basit motifler yer alır. Daha ileri aşamasında yan yana işlenmiş iki elibelinde motif şeklinde görülür. Bazı örneklerde ise elibelinde motifler ikiz motif halinde tasvir edilir. Kilim yün malzeme ile dokunmuştur.

4.2. Goca Kilim

Yörede en çok sevilen ve bilinen bir kilim çeşididir. Yöre halkı bu kilim örneğini diğer kilim türlerine göre daha çok önemsemekte ve çeyizlik olarak dokumakta veya misafir odalarında yaygın olarak kullanmaktadır. Diğer çeşitlere göre daha büyük dokunmaktadır(Levha - 32,Çizim -14).

Kırmızı, mavi ve beyaz renklerle karakteristiktir. Küçük nakış ya da sıçandışi adı verilen küçük sudan sonra beyaz zeminli, stilize edilmiş deve motifleri arasındaki koca nakış veya bazı kesim tarafından *gabak* içi diye bilinen baklava dilimine benzer desenlerle bezenmiştir. Bu kısım arasında ise çakmak adıyla bilinen motifler işlenmiştir. Ahmetler Köyü'nde dokunan koca kilimlerde ise bazen, kabak içi motifleri arasında yine dönüşümlü olarak sıralanmış deve motiflerinin arasında, bir ters bir düz yerleştirilmiş koçbaşı motifleri görülür.

4.3. Hamaylı Kilim

Genellikle ev eşyası olarak dokunan bu kilimler camiye de serilebilir. Bu modelin yörede tamamıyla zili tekniğinde dokunmuş olanları da görülmektedir. Bu yaygının kilim bölümleriyle, zili teknikli kısımları, yatay kuşaklar halinde, dönüşümlü olarak dokunur. Zili teknikli kısmı yörede sıçandışi motifleri, zikzak şekilli desenler arasında meydana gelen, bir ters bir düz üçgeni andıran desenlerle bezelidir. Desenler kilimlerde bazen bütün halde, bazen de yarım işlenir. Buna göre de tam hamaylı kilim ya da yarım hamaylı kilim adını alır(Levha - 33, Çizim-15).

Halk arasında, üçgen şeklinde dikilen bez içine yerleştirilmiş dualara muska denilir. Bunların daha büyüklerine ya da rulo halinde dikilmiş olanlarına da hamaylı (hamail) denir. Bu örnekteki desenler hamaylıyı andırdığından dolayı da hamaylı adını almıştır. Yün malzeme ile dokunulmuş olan bu örneklerin kilim kısımları iliksiz kilim tekniği ile dokunulmuştur.

4.4. Kabak İçi Nakışlı Kilim

Zili ve kilim tekniklerinin dönüşümlü olarak uygulandığı Kabak İçi Nakışlı Kilim halk arasında zili teknikli bölümünün desenleri, kabak içine benzetildiğinden kabak içi nakışlı kilim diye anılmaktadır(Levha – 34, Çizim - 16).

Kırmızı, sarı, mavi, kahverengi ve beyaz renklerle işlenmiş olan bu kilimlerde, zili teknikli kuşak simetrik işlenmiş baklava dilimine benzer desenlerle süslüdür. Bu motifin tam olarak işlendiği örnekte tam kabak içi, motifin yarısının

işlendiği kilim örneklerine de yarım kabak içi motifli kilim adı verilir. Kabak içi motifin işlendiği kuşak, sıçandışi diye bilinen motifle bezeli dar bir kuşakla sınırlandırılmıştır. Halk arasında garaf (çıbık) diye adlandırılan iliksiz kilim kısmı bu bölümden sonra gelir ve dönüşümlü olarak tekrarlanır. Yün malzeme ile dokunan bu çeşit kilimler daha çok çeyizlik olarak dokunmaktadır..

III. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Batı Anadolu Halıcılığı'nda önemli bir yere sahip olan, Ayvacık halı ve kilimleri, Orta Asya'ya dayanan köklü bir geçmişe sahiptir. Günümüzde yörede dokunulmuş eski örneklerle karşılaşmak çok zordur. Bazı kaynaklara göre, yörede 15.yy. dan itibaren halı ve kilim dokumacılığı yapıldığı kabul edilmektedir. Yaklaşık yüzyıl öncesinde duraklama dönemine girmiş olan dokumacılık, bu duraklama döneminden sonra 1980 yılından sonra DOBAG Projesi ile birlikte eski canlılığına kavuşmuştur. Günümüzde de bu proje sayesinde, geleneksel teknik ve desen özellikleri ile Yörük, Türkmen köylerinde dokumacılık devam etmektedir.

Yörede dokunulan halı örnekleri genellikle seccade boyutlarındadır. Doğal boyar maddelerle boyanmış yün malzeme ile dokunulan Ayvacık halı ve kilimleri, stilize edilmiş hayvan figürleri, çiçek motifleri geometrik bir üslupla dokunulmaktadır. Halı ve kilimlerdeki motifler dokumanın zeminine simetrik olarak yerleştirilmiştir. Simetrik kompozisyon ve geometrik üslup Ayvacık halı ve kilimlerinin karakteristik özelliğidir.

Ayvacık yöresinde halılarında yaygın olarak ortada büyük bir madalyon ve madalyonun içinde sekiz kollu yıldız, düğümlemiş ejder motifleri, stilize çiçek motifleri yer alır. Ana motifi oluşturan bu madalyon bir adet olmakla birlikte simetrik olarak çoğaltılmış ve zemini kaplamaktadır. Halıların ana zemininin köşelerinde çoğunlukla üçgen formlu desenler dikkat çekmektedir. Halıların bir diğer karakteristik özelliği de iki ince bordür arasında yer alan tek bir kalın bordür ile sonlandırılmış olmasıdır.

Halılarda işlenen desenlerin birçoğu mitolojik ve dinsel anlamalar taşımaktadır. Dokuyucular yaptıkları sanatta sembolik bir dil kullanmış, dileklerini halıya resmetmişlerdir. Kısacası her halı kendi dokuyucusunun karakterinden izler taşımaktadır.

Ayvacık halı ve kilimleri, uygulanan desenlerin halk tarafından benzetildikleri şekillere göre adlandırılmışlardır. Desen aynı olsa da köyden köye

farklı isimlerle adlandırılmışlardır. Desenlerle göre yapılan isimlendirmenin yanı sıra, yoğun olarak dokunan köyün, boyun, aşiretin ismi ile tanınan halılar da bulunmaktadır. Yörede dokunulan halılar desenlerine göre; Turnalı Sarıbaş, Çınar Yaprığı, Türkmen Gülü, Narbudak, Güğümlü, Altın Tabak, Baratl Halı, Elek, Karabudak, gibi isimlerle bilinmektedir. Bu motiflerin çoğu sembolik bir anlam taşımakta ve konar-göçer toplulukların kültürünü yansıtmaktadır.

Halılarda kırmızı rengin yoğun olması ile birlikte, kahverengi, açık yeşil, koyu yeşil, siyah, lacivert, sarı renkler kullanılmıştır. Halıların zemin rengi genellikle kırmızıdır.

Yörede dokunulan halıların çoğunda çözü, atkı ve düğüm iplikleri yündendir. Halılarda Türk Düğümü kullanılmıştır.

Eskiden yörede dokunan halıların Ezine ve Bergama halıları ile birlikte, Bergama Limanı'ndan Avrupa'ya ihraç edilmesinden dolayı Bergama halı ailesi grubundan sayılmaktadır. Benzer özellikler göstermesi ile birlikte yöreden yöreye çok farklılıklar ve karakteristik özellikler göstermektedir.

Dağıstan Bölgesi'ne ait halılarda, Türkmen gülü motifinden gelişen sekizgen yıldız motifinin göbek olarak kullanılışı Ayvacık halılarında yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu motifin benzer örnekleri Azerbaycan, Şirvan bölgelerinde sıkça kullanıldığı bilinmektedir. Anadolu'da Konya, Kars yörelerinde de kullanılan bir motiftir. Ayrıca Kafkasya Bölgesi'nde "Lezgi Yıldızı" olarak bilinen yıldız motifi Şirvan halılarında, Doğu Anadolu halılarında görülen bir motiftir. Marmara Bölgesi'nde, Çanakkale Ayvacık yöresinde dokunan halılarda da bu yıldız motifine benzer desenler de görülmektedir.

Geometrik madalyonlu halıların, madalyon kısmında ve zeminde insan ve hayvan figürleri, stilize edilmiş çiçek ve yaprak motifleri, koçboynuzu, elibelinde motifleri, baklava motifleri ve geometrik motifler Türkmen halılarında oldukça sık karşılaşılan desenlerdir. Bu desenler Çanakkale Ayvacık yöresi Türkmen ve Yörük kesim tarafından halılara işlenmiştir.

Ayvacık yöresinde bordüre öz Türkçe bir kelime olan “su” denilir. Kalın bordüre “kalın su”, ince bordüre, “ince su” denilir. Yörede bordürlerde, “S” motifleri, zikzaklı şeritler, stilize çiçekler, goldürler, baklava motifi, çakmak motifi, yan yaprak - bardak, yan yaprak – ağaç, çınar yaprağı, sekiz kollu yıldız motifleri yaygın olan bordür desenleridir. Testere dişli yapraklar ve bardak motifinin dönüşümlü olarak bordür zeminine işlenmesi Anadolu’da yaygın bir kompozisyonudur.

Yörede çınar yaprağı olarak adlandırılan testere dişli yaprak motifi Çanakkale ve Ayvacık yöresinde kullanılması ile birlikte Şirvan, Lehistan, Kazak ve Anadolu’da Milas, Kars halılarında sıkça karşılaşılan bir desendir. Bu desen köken olarak Kafkas bölgesine ait bir yanıştır. Kafkas bölgesi etkisi Ayvacık halılarında yoğun olarak görülmektedir.

Çanakkale Ayvacık yöresi halıları “Altın Oran” sistemi ile estetik bir uyum ile dokunmuştur. Yöre halkının önemli bir gelir kaynağı olan halı ve kilim dokumaları ayvacık yöresinde, evlilik çağına gelmiş gençlerin çeyizinde de önemli bir yere sahiptir.

Ayvacık yöresi kilimleri ilikli ve iliksiz kilim teknikleri ile dokunmuştur. Özellikle iliksiz kilim tekniği ile cicim ve zili tekniklerinin bir arada kullanıldığı örnekler yaygındır. Kilimlerde de halılarda olduğu gibi stilize edilmiş geometrik motifler görülür.

Ayvacık yöresi halı ve kilimleri yaklaşık olarak yüzyıl öncesine göre daha aktif bir şekilde dokunulmakta ve gelen yerli ve yabancı turistler tarafından büyük ilgi görmektedir. Turistlerin bu ilgisinden dolayı yörede eski halı örneği bulmak oldukça zordur. Yöre halkı eski halıları gelen turistlere satmıştır. Camilere vakfedilen halı ve kilimler ise son zamanlarda eski dokumaların fazla rağbet görmesi ve iyi bir ekonomik getirisi olmasından dolayı çalınmıştır. Bir kısmı da camilerin depoların da çürümeye terk edilmiş ve kaybolmuşlardır.

IV. BİBLİYOGRAFYA

Acar, B. Balpınar, *Kilim Cicim Zili Sumak Düz Dokuma Yaygıları*, Eren Yay, İstanbul 1992

Akayev, Orazpolat, “Yazı Kaynaklarında Gösterilen Türkmen Halı Kaynakları”, *Türk Soylu Halkların Halı, Kilim ve Cicim Sanatı Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Kayseri 1996.

Aksoy, Aslı, “Ayvacık Yöresinde Halı Dokumacılığı ve Ayvacık Halılarının Teknik Renk Ve Desen Özellikleri”, *Çanakkale İli Değerleri Sempozyumları 25 – 31 Ağustos 2008 – Ayvacık Değerleri Sempozyumu 29 – 30 Ağustos 2008*, ÇÖMÜ Yay., Çanakkale 2008.

Alantar, Hüseyin, motiflerin dili, İstanbul halı ihracatçılar birliği yay.1. Baskı, İstanbul 2007.

Aslan, Nurettin, “Asos Kazıları 1881–2008”, *Çanakkale İli Değerleri Sempozyumları 25 – 31 Ağustos 2008 – Ayvacık Değerleri Sempozyumu 29 – 30 Ağustos 2008*, ÇÖMÜ Yay., Çanakkale 2008.

Aslanapa, Oktay, *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, Eren Yay. İstanbul 1987.

Biol, İ., Derman, Ç., *Türk Tezyini San’atlarında Motifler*, 7. Baskı, Kubbealtı Yay. İstanbul 2008.

Böhlendorf – Aslan, Beate, “Bizans Döneminde Ayvacık Yöresi”, *Çanakkale İli Değerleri Sempozyumları 25 – 31 Ağustos 2008 – Ayvacık Değerleri Sempozyumu 29 – 30 Ağustos 2008*, ÇÖMÜ Yay., Çanakkale 2008.

Bülent, Eşref, “Halk Sanatında Sembol Dilinin Önemi”, 2000’li Yıllarda *Türkiye’de Geleneksel Sanatsal Tasarımlar ve Ekonomik Boyutu Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1999.

Bülent, Eşref, “Ayvacık Ve Diğer Yöre Halıları Arasındaki Motif Ve Kompozisyon Benzerlikleri” , *III. Ulusal Türk El Dokumalarının Yaklaşım ve Sorunları Sempozyum Bildirileri*, Selçuklu Üniversitesi Yay., Konya 2000.

Caner, Şenay, , *Kula Demirci ve Gördes Halılarında Form ve Anlam Sorunu*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ve Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 1996.

Çelik, Adem, “Anadolu İnan Ve Kafkasya Halı Etkileşimi” Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, Sayı 5, Erzurum 1999.

Demir, Nurettin, “Yörük Ağzının Bazı Özellikleri”, *1. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo – Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyum Bildirileri*, , Kültür Bakanlığı, Yay. Ankara 1994.

Deniz, Bekir, *Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., İstanbul 1982.

Deniz, Bekir, *Ayvacık (Çanakkale) Yöresi Düz Dokuma Yaygıları*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1998.

Diyarbakirli, Nejat, *Hun Sanatı*, Kültür Yay. Ankara 1972.

Doğan, Sait, “Tarihsel Gelişim Sürecinde Yörükler” Anadolu’da Yörükler Tarihi Ve Sosyolojik İncelemeler, Editör: Hayati Beşirli, İbrahim Erdal, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2007.

Engin, İsmail, *Tahtacılar*, Ant Yay. İstanbul 1998.

Gadanaz, A., Orhan, M, “Kazdağı: Balıkesir, Bergama ve Ayvacık Halılarının Etkileşimi”, *Çanakkale İli Değerleri Sempozyumları 25 – 31 Ağustos 2008 – Ayvacık Değerleri Sempozyumu 29 – 30 Ağustos 2008*, ÇÖMÜ Yay., Çanakkale 2008.

Gezgin, Deniz, *Bitki Mitosları*, Sel Yayıncılık, İstanbul 2007

Glassie, Henry, *Turkish Traditional Art Today*, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2002

Görgünay - Kırzioğlu, Neriman, *Altaylardan Tuna Boyuna Türk Dünyasında Ortak Yanışlar*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 2001.

Görgünay - Kırzioğlu, Neriman, “Altaylarda Pazırık Kurganından Çıkan Motiflerin Anadolu ve Türk Cumhuriyetlerinde Yaşayan İzlerinden Bazı Örnekler, *Türk Soylu Halkların Halı, Kilim ve Cicim Sanatı Uluslararası Bilgi Bildirileri, Şöleni*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Kayseri 1996.

Göngör, İ. Hulusi, *Türk Halıları, Çanakkale Bölgesi Halıları*, C. 1, Keskin Color Basım Evi, İstanbul 1984.

İşıksaçan, Güngör, *Batı Anadolu'nun Başlıca Halı Merkezlerinde İmal Edilen Halıların Desen ve Kaliteleri Üzerinde Araştırmalar*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir 1994.

Johansen, Ulla, *50 Yıl Önce Türkiye'de Yörüklerin Yayla Hayatı*, Kültür Bakanlığı Yay, Ankara 2005.

Kayıpmaz, Naciye, *Tarihten Günümüze Bergama Halıları*, Bergama Kültür ve Sanat Vakfı Yay, İzmir 2001.

Karamağralı, Beyhan, “Halı Sanatı Üzerine”, *Türk Soylu Halkların Halı, Kilim ve Cicim Sanatı Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Kayseri 1996.

Longton, M. Baach, *How To Know Oriental Rugs*, D. Appleton And Camoany, New York And London 1920

May, C.J. Delabere, *How To İdentify Persian Rugs And Oriental Rugs*, G. Bel And Sons Ltd, London 1952

Onuk , Taciser , *Osmanlı Çadır Sanatı*,. Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 2005.

Ölçer, Nazan, “Türk İslam Eserleri Müzesi Kilimler”, Eren Yay., İstanbul 1988.

Özkeçeci, İlhan, *Türk Sanatı'nda Kompozisyon*, İlhan Keçeci Yay, İstanbul 2008.

Öztürk, Yeşim, *Balıkesir Sındırgı Yöresi Yağcıbedir Halıları*, Kültür Bakanlığı Yay, Ankara, 1992.

Özdemir, Abdülkadir, “Tarih Öncesi Dönemlerde Ayvacık”, *Çanakkale İli Değerleri Sempozyumları 25 – 31 Ağustos 2008 – Ayvacık Değerleri Sempozyumu 29 – 30 Ağustos 2008*, ÇÖMÜ Yay., Çanakkale, 2008

Türkmen, Nalan, *Orta Asya Türkmen Halıları İle Tarihi Anadolu Türk Halılarının Ortak Özellikleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2001

Uğurlu, S. Senem, “Ayvacık Halılarında Motif – Kompozisyon Sistematiği Ve Sanatsal İlişkiler”, *1. Uluslar Arası Türk El Dokumaları Kongresi*, Selçuk Üniversitesi Yay, Konya, 2007.

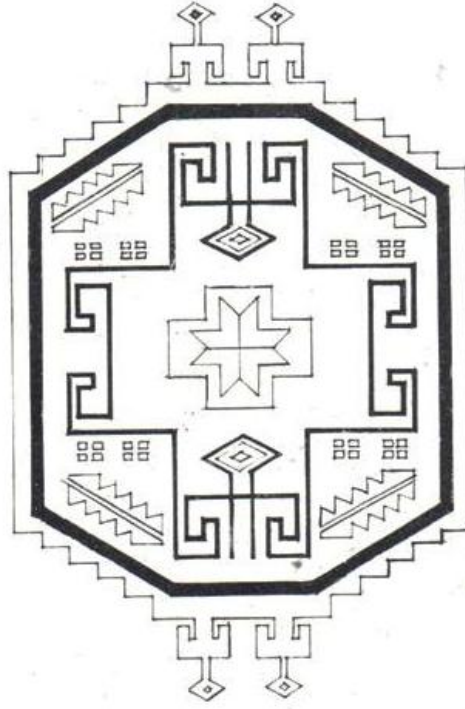
Uğurlu, S. Senem, “Yöresel El Halıları Üretiminde Çanakkale Örneğinde Modern Motif Ve Kompozisyon Örnekleri”, *2000’li Yıllarda Türkiye’de Geleneksel Sanatsal Tasarımlar Ve Ekonomik Boyutu Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1999

Yılmaz, Nuray, “El Dokumalarındaki Motiflere İkonografik Yaklaşım”, *2000’li Yıllarda Türkiye’de Geleneksel Sanatsal Tasarımlar Ve Ekonomik Boyutu Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1999

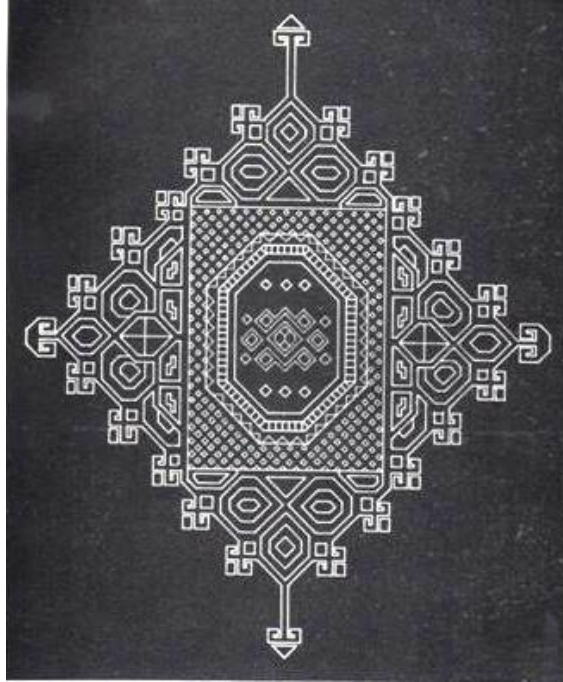
Yörükhan, Y.Ziya, *Anadolu’da Aleviler Ve Tahtacılar*, Kültür Bakanlığı Yay, Ankara 1998.

HARİTALAR

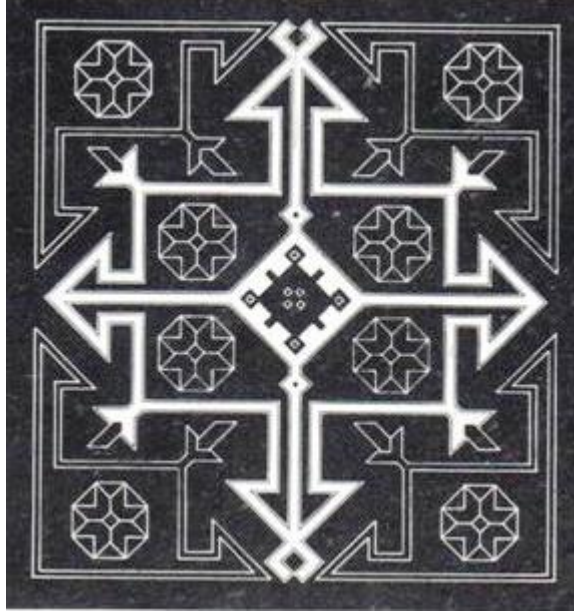
ÇİZİMLER

Çizim – 1 Elekli Halı Madalyonu (İ. H. Güngör, 1984)

Çizim – 2 Turnalı Halı Madalyonu (İ. H. Güngör, 1984)

Çizim – 3 Oklu Halı Madalyonu (İ. H. Güngör, 1984)

Çizim – 4 Nar Budak Halı Motifi (İ. H. Güngör, 1984)

Yedi Bala

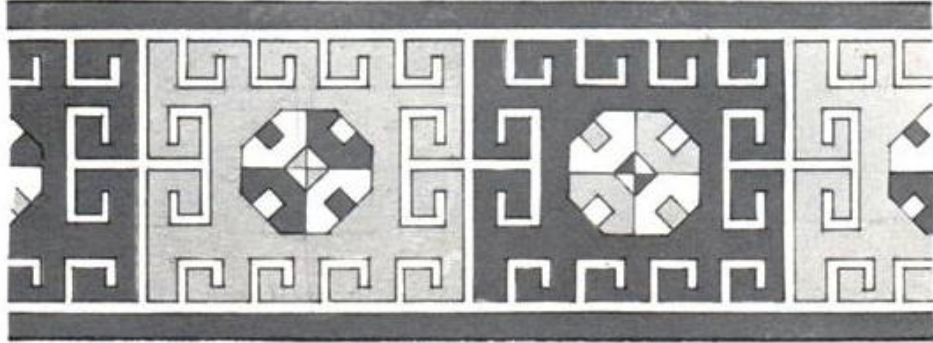

Zigzag

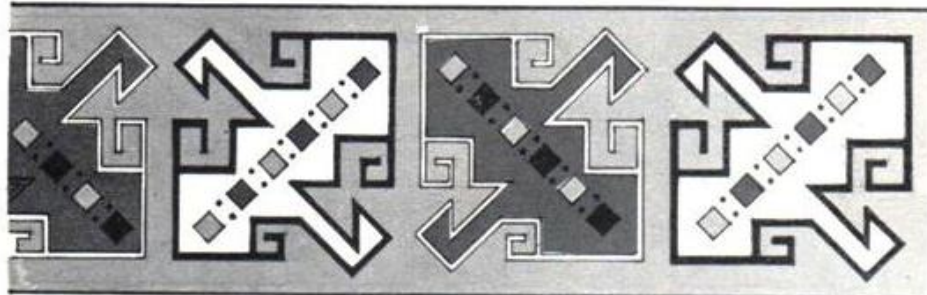

Çizim – 5 İnce Su Desenleri (İ. H. Güngör,1984)

Sular (Bordürler)

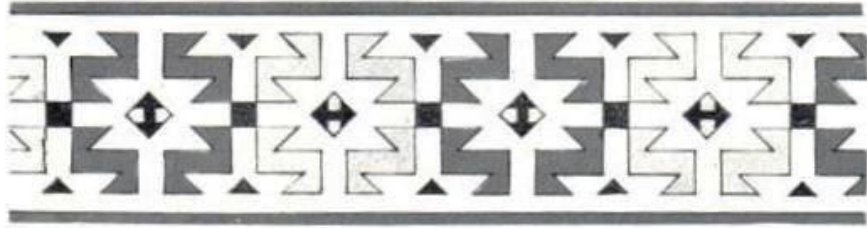
Tabak

Goldür

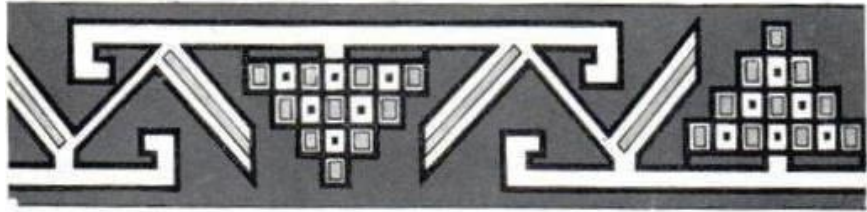
Çift Goldür

Ze

Üzümlü

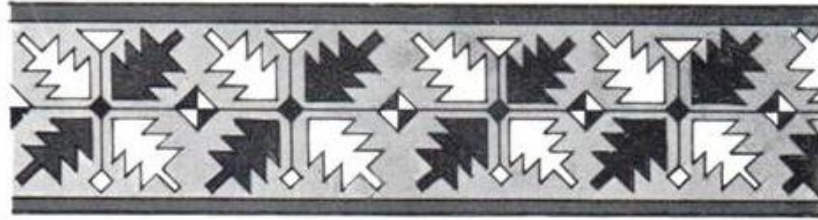

Yarım Makas

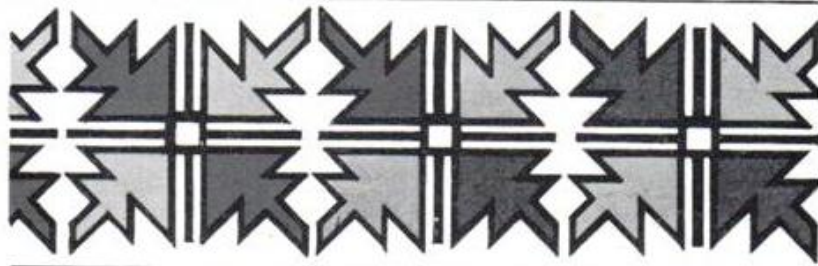

Makas

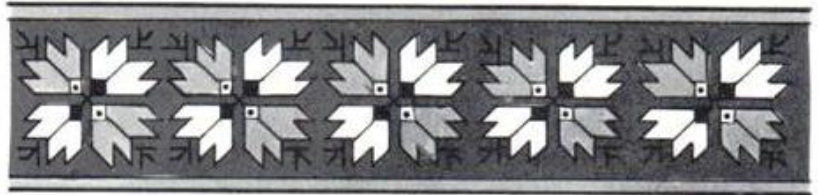
Çizim – 7 Kalın su Desenleri (İ. H. Güngör, 1984)

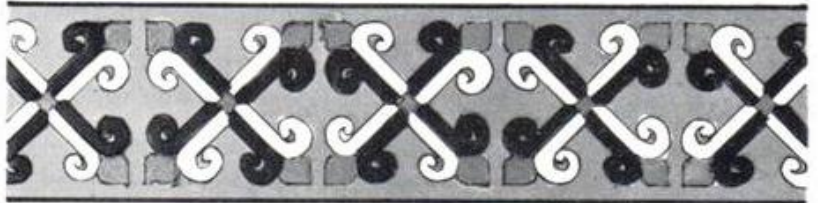
Çınar Yapağı

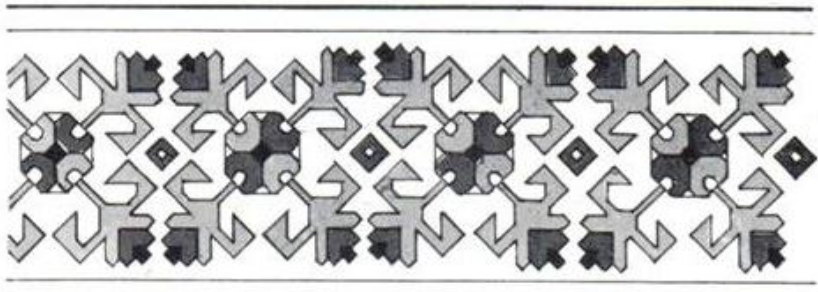
Çınar Yapağı

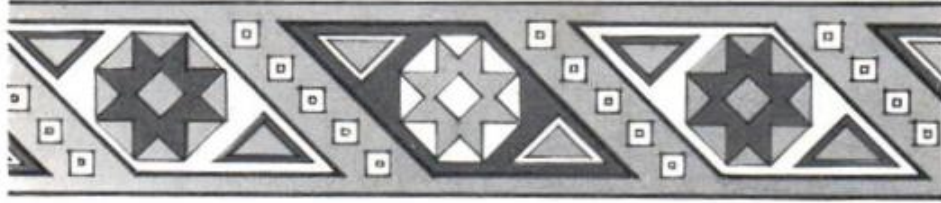
Asma Yapağı

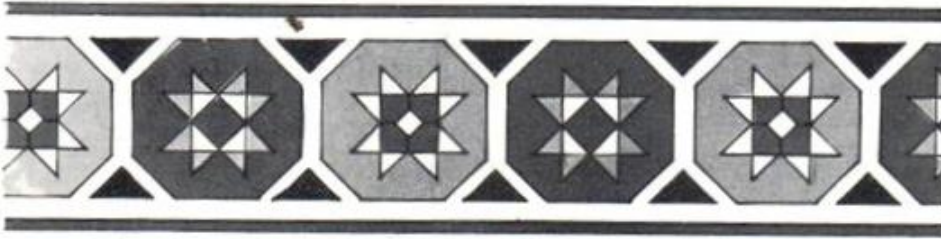
Topak

Yağlık

Baklava

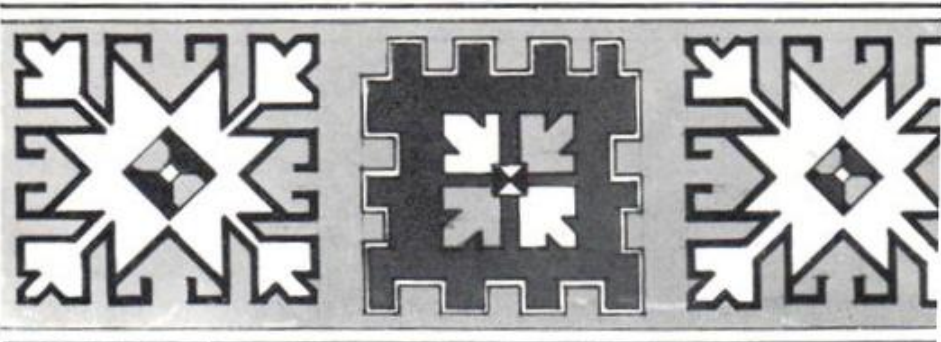
Yıldız Top

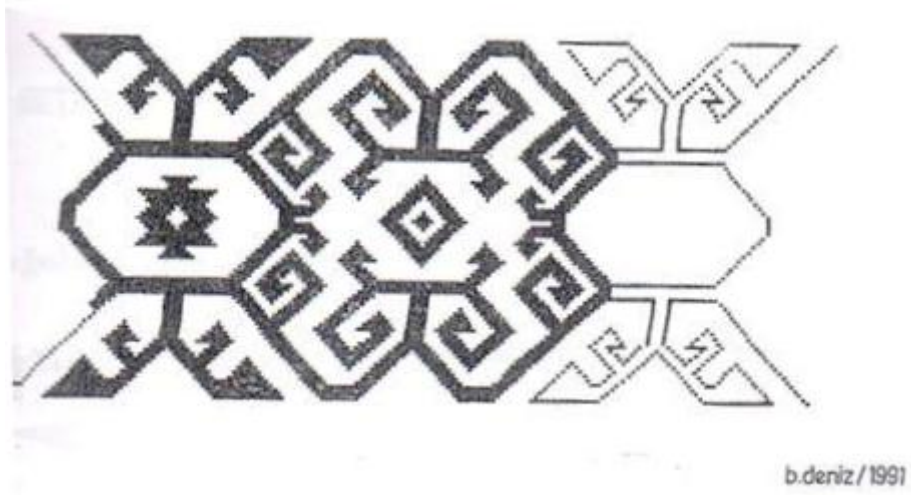
Yan yaprak + bardak

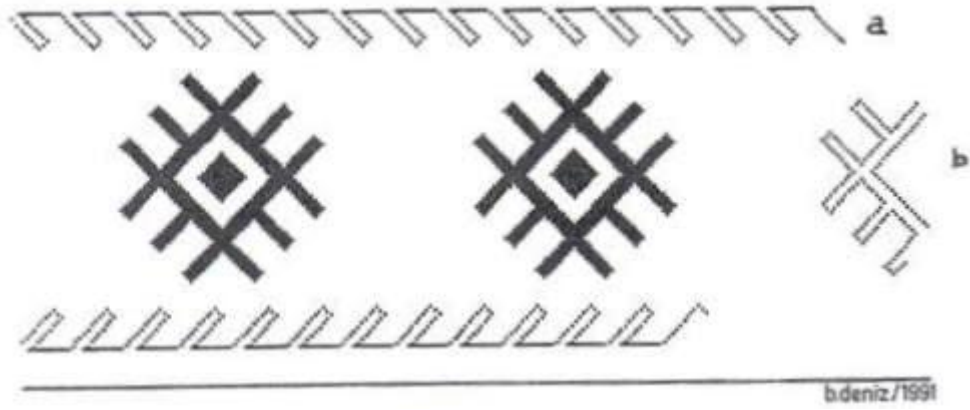
Yan yaprak + Ağaç

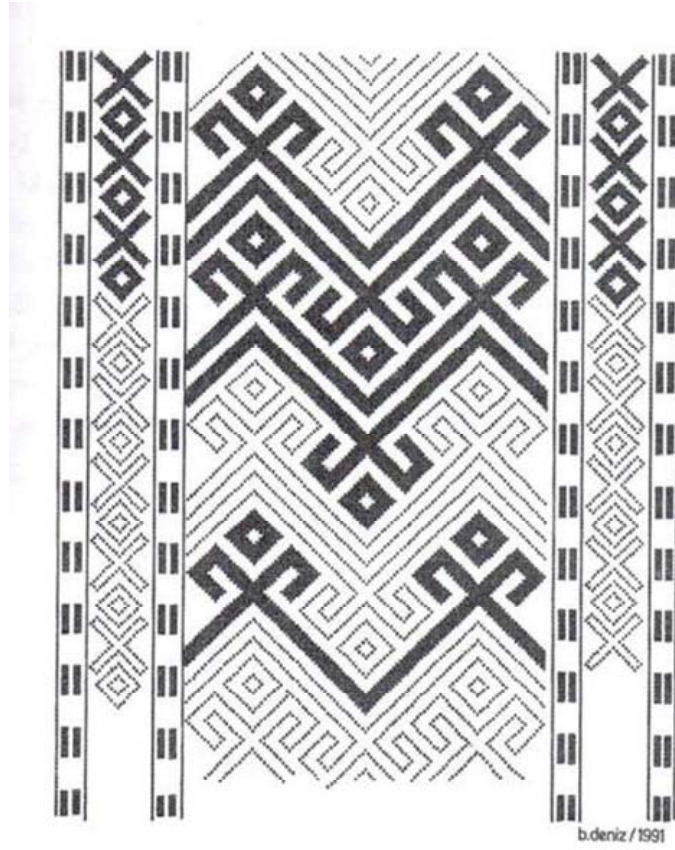
Yıldız Tabak

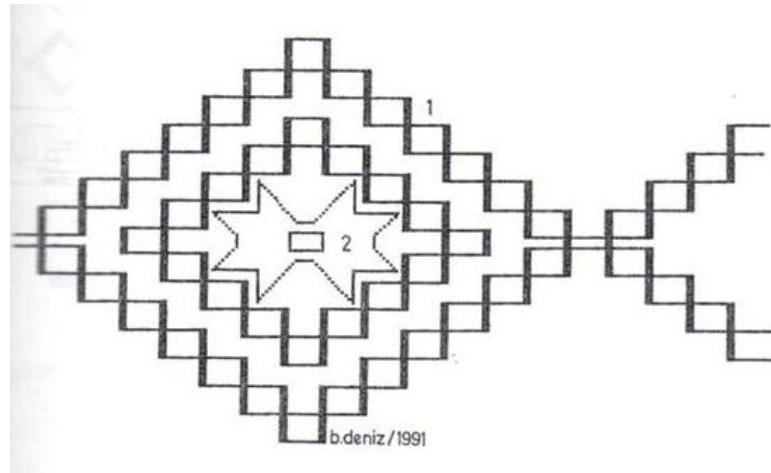
Çizim – 10 Güzüğü Kilim Deseni (B. Deniz, 1998)

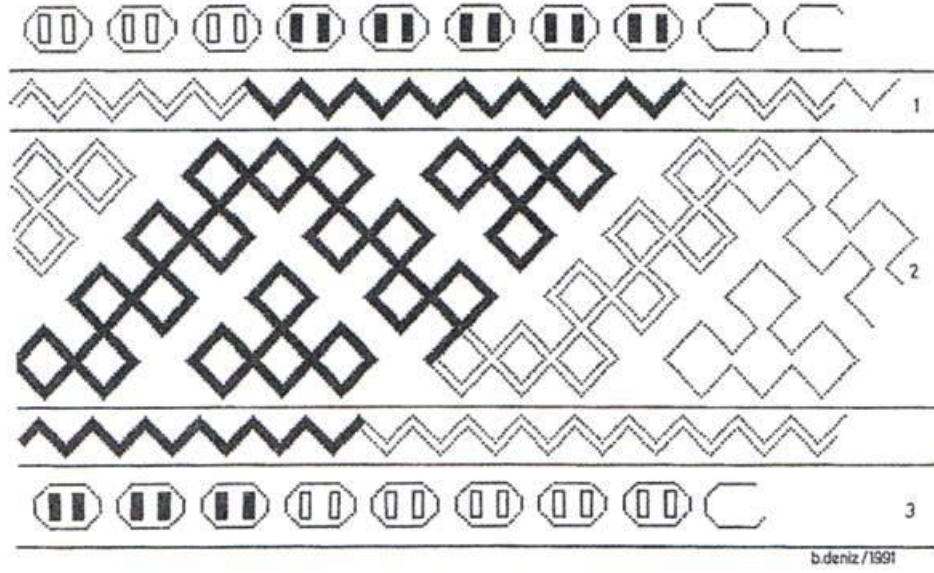
Çizim – 11 Tırnak, Pul – Yıldızlı Kilim Deseni (B. Deniz, 1998)

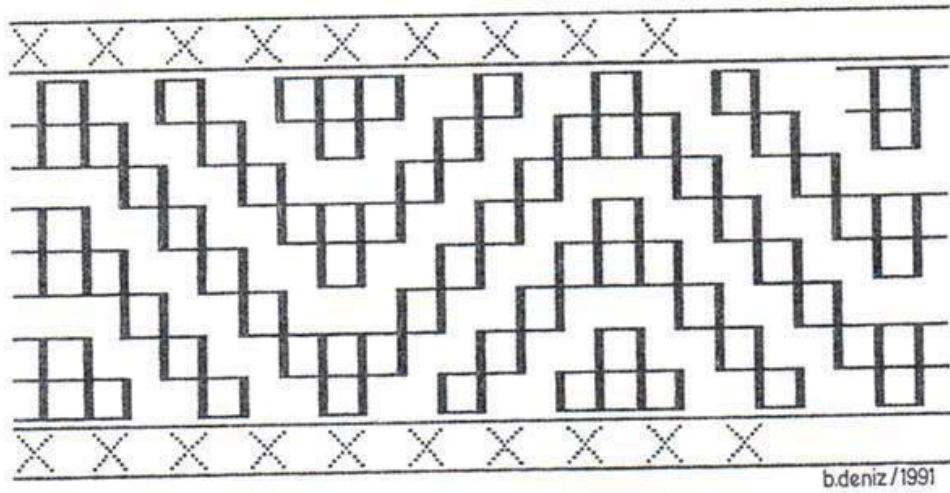
Çizim – 12 Gırla Kilim Deseni (B. Deniz, 1998)

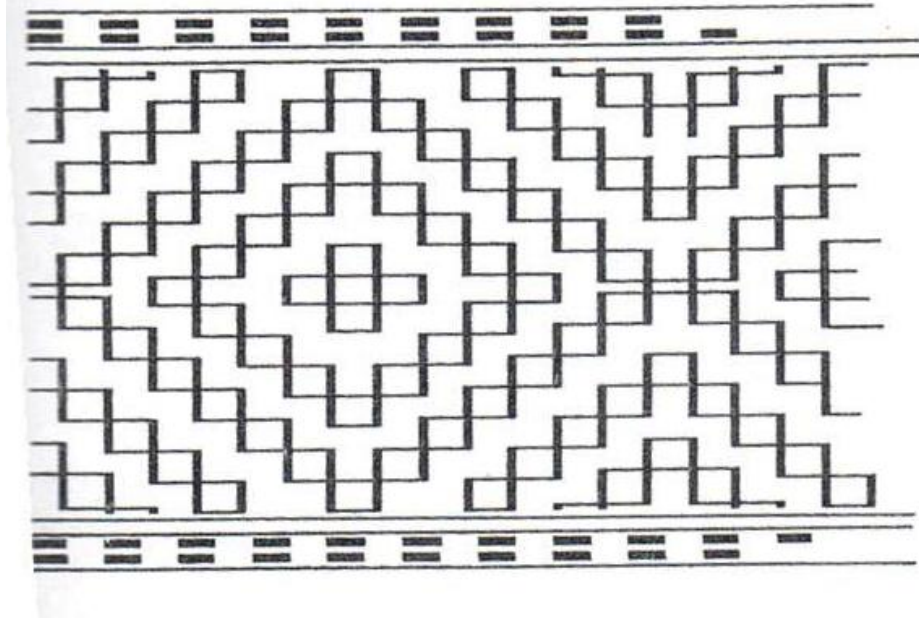
Çizim – 13 Goca Kilim Deseni (B. Deniz, 1998)

Çizim – 14 Hamaylı Kilim Deseni (B. Deniz, 1998)

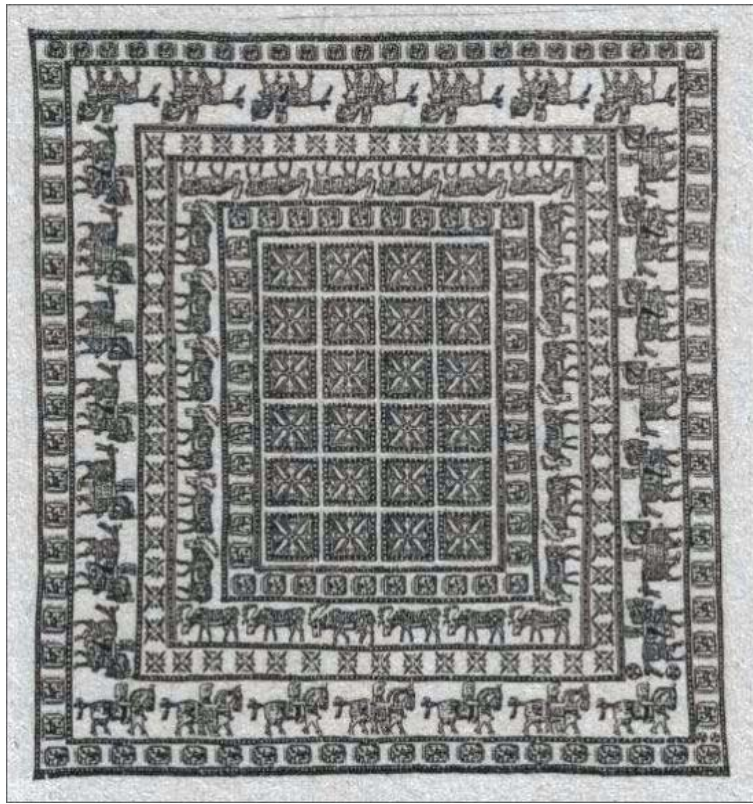

Çizim – 15 Yarım Kabak İçi Nakışlı Kilim Deseni (B. Deniz, 1998)

Çizim - 16 Kabak İçi Nakışlı Kilim Deseni (B. Deniz, 1998)

LEVHALAR

Levha – 1 Pazırık Halısı

Levha – 2 Dobak Süleyman Köy ve Çevre Köyleri Kalkındırma Kooperatifi
Binası

Levha -3 Hans Holbein Tablosundaki Bergama Halısı Tasviri

Levha – 4 Lorenzo Lotto'nun Tablosundaki Bergama Halısı Tasviri

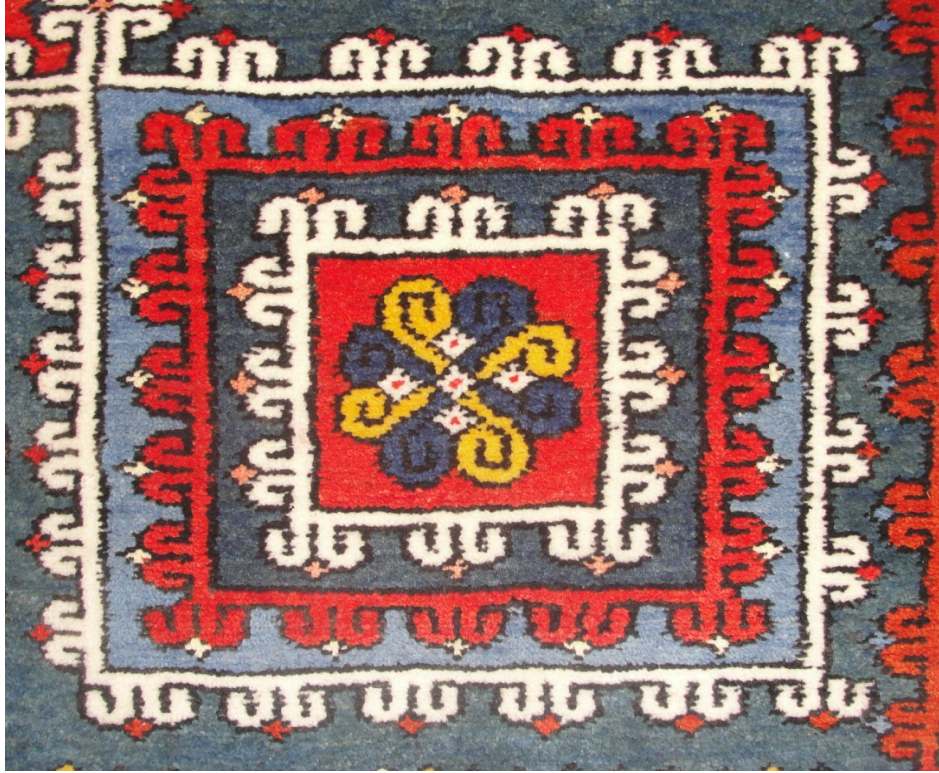
Levha –5 Bernat Martorell “Saint Petar Altarı, Girona Dioseslik Müzesi

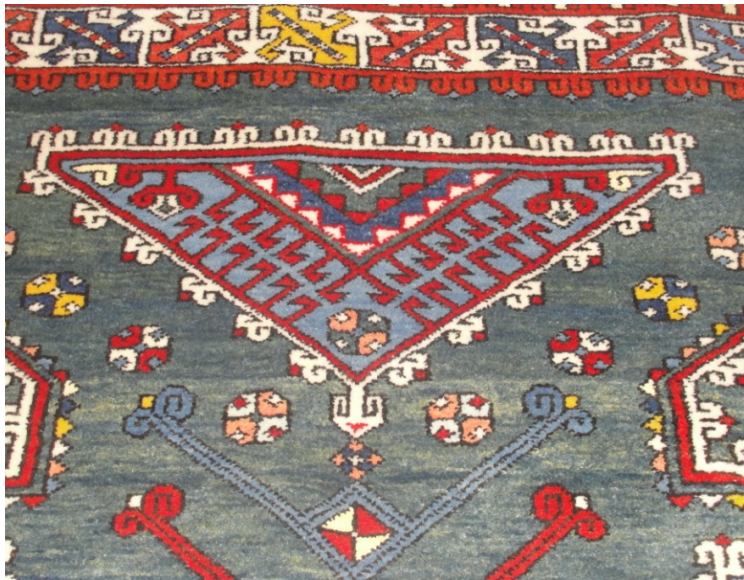
Levha – 6 Berathli Halı

Levha – 7 Altın Tabak Halı

Levha – 8 Altın Tabak Halının Tabak Motifi

Levha – 9 Altın Tabak Halının Zemininde Yer Alan Üçgen Motifi

Levha – 10 Elekli Halı

Levha – 11 Elekli Halı Madalyonu

Levha – 12 Elekli Halı Modeli

Levha – 13 Çarklı Elek Halı

Levha – 14 Çarklı Elek Halının Madalyonu

Levha – 15 Turnalı Halı

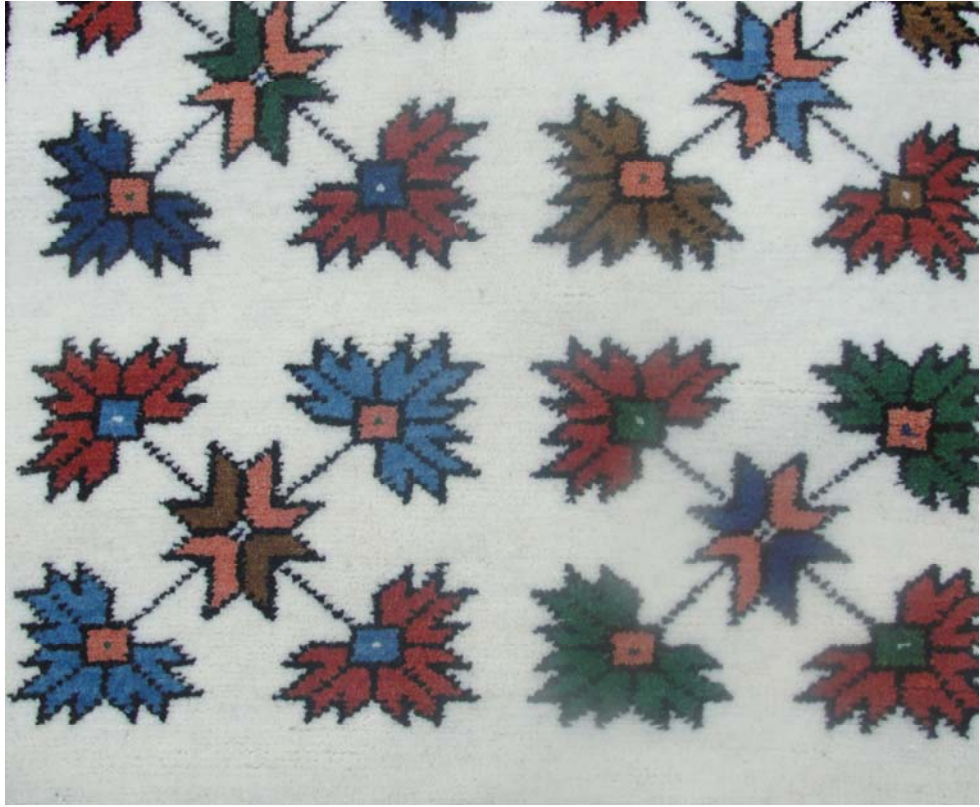
Levha – 16 Cami Halısı

Levha – 17 Oklu Halı

Levha – 18 Nar Budaklı Halı

Levha – 19 Nar Budaklı Halının Ana Motifi

Levha – 20 Kozaklı Halı

Levha – 21 Yıldızlı Halı

Levha - 22 Karasulu Halı (İ. H. Güngör, 1984)

Levha – 23 Saribaş Seccade (İ. H. Güngör, 1984)

Levha – 24 Güğümlü Halı (İ. H. Güngör, 1984)

Levha – 25 Karabudak Seccade

Levha – 26 Türkmen Gülü

Levha – 27 Ferdalı Kilim

Levha – 28 Güzüğü Kilim (Çuval)

Levha – 29 Kırmızı Kilim

Levha – 30 Tırnak, Pul, Yıldız Motifli Kilim

Levha – 31 Gırla Kilim

Levha – 32 Goca Kilim